

UNIVERSITAT
POLITÈCNICA
DE VALÈNCIA

Escola Tècnica Superior
d'Enginyeria Agronòmica i del Medi Natural

UNIVERSITAT POLITÈCNICA DE VALÈNCIA

Escuela Técnica Superior de Ingeniería Agronómica
y del Medio Natural

Evaluación de los daños causados por el lobo y posibles
mejoras para una convivencia con la actividad ganadera en
la Comarca de las Siete Villas (Sierra de la Demanda)

Trabajo Fin de Grado

Grado en Ingeniería Forestal y del Medio Natural

AUTOR/A: Jover I Ruiz, Guillem

Tutor/a: Dopazo González, Carlos

CURSO ACADÉMICO: 2022/2023

UNIVERSITAT
POLITÈCNICA
DE VALÈNCIA

Escola Tècnica Superior
d'Enginyeria Agronòmica
i del Medi Natural

UNIVERSITAT POLITÈCNICA DE VALÈNCIA

Escola Tècnica Superior d'Enginyeria
Agronòmica i del Medi Natural

Avaluació dels dany causats pel llop i possibles millores
per a una convivència amb l'activitat ramadera en la
Comarca de Les Set Viles (Serra de la Demanda)

Treball Fi de Grau

Grau en Enginyeria Forestal i del Medi Natural

AUTOR: Jover i Ruiz, Guillem

Tutor: Dopazo González, Carlos

CURS ACADÈMIC: 2022/23

Títol: AVALUACIÓ DELS DANYS CAUSATS PEL LLOP I POSSIBLES MILLORES PER A UNA CONVIVÈNCIA AMB L'ACTIVITAT RAMADERA A LA COMARCA DE LES SET VILES (SERRA DE LA DEMANDA)

Resum: En la comarca de Les Set Viles de la Serra de la Demanda (La Rioja), els atacs de llops afecten a la ramaderia extensiva i perjudiquen a la vida rural de la zona. Aquest problema que se'ns presenta no és nou. El llop ha existit sempre, però, no obstant això, després de la despoblació que va sofrir en la major part de la península Ibérica degut a la caça, els sistemes ramaders s'han desenvolupat sense tenir en compte la presència del llop. Per una part, el llop és un animal que afavoreix l'equilibri de l'ecosistema, ja que és un depredador i ajuda al control de poblacions d'herbívors i d'altres depredadors. A més a més, és una espècie que pot atraure al turisme de naturalesa o altres formes de desenvolupament en les zones rurals. Per altra banda, la ramaderia extensiva és una activitat clau en zones de muntanya que fixa poblacions, manté el teixit social i econòmic, té una funció productiva, controla la proliferació arbustiva i prevén els incendis. Tant el llop com la ramaderia són imprescindibles en l'ecosistema i és d'interès aconseguir una coexistència entre ambdós. En aquest treball, s'ha recollit informació dels ramaders relativa als sistemes ramaders i als efectes de la presència del llop com, els mesos que realitzen en pavelló o quines mesures de prevenció utilitzen. Després, s'han analitzat les dades obtingudes i s'han proposat mesures tant per a donar suport al sector ramader com per a que la presència del llop continue en Les Set Viles.

Paraules clau: Coexistència, control de població, ajudes econòmiques, mesures preventives, ramaderia extensiva, aprofitament turístic, compensació econòmica, equilibri de l'ecosistema, èxode rural, protecció de la biodiversitat, desenvolupament rural.

Autor: Guillem Jover i Ruiz

Tutor: Carlos Dopazo González

València, juliol de 2023

Title: EVALUATION OF THE DAMAGE CAUSED BY THE WOLF AND POSSIBLE IMPROVEMENTS FOR COEXISTENCE WITH LIVESTOCK ACTIVITY IN THE REGION OF LAS SIETE VILLAS (SIERRA DE LA DEMANDA)

Summary: In the region of Las Siete Villas de la Sierra de la Demanda (La Rioja), wolf attacks affect extensive livestock farming and damage rural life in the area. This problem is not new. The wolf has always existed but, nevertheless, after the depopulation suffered in most of the Iberian Peninsula due to hunting, livestock systems have developed without taking into account the presence of the wolf. On the one hand, the wolf is an animal that favours the balance of the ecosystem, since it is a predator and helps to control populations of herbivores and other predators. It is also a species that can attract nature tourism or other forms of development in rural areas. On the other hand, extensive livestock farming is a key activity in mountain areas, as it fixes populations, maintains the social and economic fabric, has a productive function, controls bush proliferation and prevents fires. Both wolves and livestock are essential in the ecosystem and it is of interest to achieve coexistence between the two. In this work, information has been collected from the livestock farmers regarding the livestock systems and the effects of the presence of the wolf, such as, the months that they stay in the ward or what prevention measures they use. Afterwards, the data obtained have been analysed and measures have been proposed to support the livestock sector and to ensure that the presence of the wolf continues in Las Siete Villas.

Key words: Coexistence, population control, economic support, preventive measures, extensive livestock farming, tourism, economic compensation, ecosystem balance, rural exodus, biodiversity protection, rural development.

Autor: Guillem Jover i Ruiz

Tutor: Carlos Dopazo González

València, juliol de 2023

RELACIÓ DEL TREBALL AMB ELS OBJECTIUS DE DESENVOLUPAMENT SOSTENIBLE DE L'AGENDA 2030

Els objectius de desenvolupament sostenible pretenen erradicar la pobresa, protegir el planeta i assegurar la prosperitat per a tots com a part d'una nova agenda de desenvolupament sostenible. Aquest projecte de recerca està relacionat amb alguns d'aquests.

L'objectiu més rellevant en el projecte és el número 15, que tracta sobre la vida d'ecosistemes terrestres. El paper del llop és fonamental perquè hi haja un equilibri en l'ecosistema, ja que regula la població d'ungulats. Per altra banda, la ramaderia extensiva s'encarrega de controlar la proliferació arbustiva i prevenir els incendis forestals.

Un altre objectiu relacionat és el número 12, que pretén garantir modalitats de consum i producció sostenibles. En el treball s'ha observat que els conflictes del llop amb el ramat, posen en risc la situació de la ramaderia extensiva, sent aquesta més sostenible i en línia amb el benestar animal, en comparació amb les macrogranges.

ÍNDIX

1. INTRODUCCIÓ	1
1.1 Context general sobre el conflicte	1
1.2 Història del conflicte	2
1.3 Justificació	3
1.4 Objectius	4
2. MATERIALS I MÈTODES	4
2.1 Localització	4
2.2 Situació i població del llop en La Rioja	4
2.3 Estat de conservació del llop en La Rioja	6
2.4 Principals espècies ramaderes	8
2.5 Recerca d'informació	10
3. RESULTATS	11
3.1 Enquestes als diferents ramaders de la zona	11
3.1.1 Característiques de les explotacions	11
3.1.2 Hàbits de les explotacions	15
3.1.3 Danys ocasionats pel llop	17
3.1.4 Mesures de prevenció	19
3.1.5 Coexistència amb el llop	22
3.2 Anàlisi dels atacs del llop al ramat	22
3.3 Impacte econòmic del conflicte	24
4. DISCUSSIONS	25
4.1 Mesures per a promoure la coexistència entre el llop i l'activitat ramadera en la comarca de Les Set Viles	25
5. CONCLUSIONS	28
5.1 Síntesis de les principals propostes	28
5.2 Reflexions sobre la importància de la conservació del llop i l'activitat ramadera	28
5.3 Possibles línies d'investigació futura	30
6. BIBLIOGRAFIA	30
7. ANNEXOS	32
7.1 Distribució geogràfica	32
7.2 Hàbitat i alimentació del llop	33

7.3 Programes de conservació del llop	37
7.4 Problemes associats a l'activitat ramadera	39
7.5 Legislació sobre la protecció del llop	41
7.6 Indemnitzacions	44
7.7 Protocol per a l'extracció i captura d'exemplars de llop en La Rioja de forma excepcional i selectiva	45

1. INTRODUCCIÓ

1.1 Context general sobre el conflicte

El conflicte entre el llop i el bestiar a Espanya és un tema controvertit i complex que hi ha hagut durant segles. El llop ibèric (*Canis lupus signatus*) és una espècie protegida a Espanya i es considera un dels carnívors més emblemàtics de la Península Ibèrica. Tot i això, la seua presència ha generat tensions amb els ramaders a causa dels atacs als seus ramats.

Històricament, l'expansió de l'activitat humana ha portat a la disminució de l'hàbitat del llop i a la seua persecució directa, fet que ha dut a la reducció de població a gran part d'Europa.

A Espanya, el llop ibèric va ser declarat espècie protegida el 1973 mitjançant el Decret 39/1973 (BOE, 1973), la qual cosa significa que la seua caça i persecució estan prohibides per llei. Tot i això, les polítiques de protecció i conservació del llop varien en diferents regions d'Espanya, i hi ha hagut canvis i ajustaments al llarg dels anys en les regulacions específiques. (Ministeri per a la transició ecològica i el repte demogràfic, 2021)

És important destacar que la protecció legal del llop no implica una protecció absoluta en totes les circumstàncies. En determinades situacions, quan es considera que un llop representa un risc per a la seguretat de les persones o per a la ramaderia, les autoritats poden autoritzar l'adopció de mesures excepcionals, com ara la caça selectiva o el control poblacional, sota certes condicions i amb permisos específics.

El maneig del conflicte entre el llop i el bestiar continua sent un desafiament a Espanya, i hi ha debats en curs sobre com equilibrar la conservació de l'espècie amb les necessitats dels ramaders. La protecció legal del llop és part del marc regulador, però, la implementació i les polítiques específiques varien a cada regió.

Tot i això, els atacs del llop al bestiar domèstic, són una preocupació constant per als ramaders, especialment en regions on el llop ha recuperat la seua presència. Els atacs poden ocasionar pèrdues econòmiques significatives per als ramaders, aspecte que ha generat tensions i conflictes entre conservacionistes, autoritats i comunitats rurals.

El govern espanyol ha implementat diferents estratègies per abordar aquest conflicte. Una és l'establiment de mesures de prevenció, com ara l'ús de gossos guardians, tanques (Figura 1) i refugis per al bestiar, amb l'objectiu de minimitzar els atacs del llop. També s'han implementat programes de compensació econòmica per als ramaders que pateixen pèrdues a causa dels atacs.

Figura 1. Tancat per a ramat oví en alta muntanya (Brieva de Cameros). Font: pròpia (2023).

No obstant, les solucions proposades no han estat completament satisfactòries per a totes les parts involucrades. Alguns ramaders consideren que les mesures de prevenció són costoses i no sempre efectives, mentre que els conservacionistes argumenten que cal garantir la supervivència de l'espècie i mantenir l'equilibri ecològic.

El conflicte entre el llop i el bestiar a Espanya continua sent un tema en debat i evoluciona a mesura que s'exploren noves estratègies i es busquen solucions que equilibren la conservació de l'espècie i la sostenibilitat de la ramaderia, on el diàleg entre les parts involucrades i el foment de pràctiques ramaderes compatibles amb la presència del llop són fonamentals per trobar un equilibri entre la conservació de l'espècie i les necessitats dels ramaders.

1.2 Història del conflicte

El medi natural a Europa ha estat modelat per l'ésser humà durant milers d'anys. A Espanya el pasturatge ha donat lloc a paisatges, com ara pastures i deveses, que afavoreixen nombroses espècies amenaçades o singulars de fauna i flora. Molts d'aquests paisatges estan hui en dia incorporats a la Xarxa Natura 2000. A La Rioja la major part de l'àrea de distribució del llop està sota aquesta figura de protecció de la biodiversitat de la Unió Europea, a més d'estar inclosa als parcs naturals de Serra Cebollera i de l'Alt Najerilla, creat recentment malgrat les protestes en la vall.

La ramaderia extensiva és una activitat molt sensible, on diversos factors com els baixos preus, la falta de gent jove en el sector que done relleu a les antigues generacions, la burocràcia i competència amb les macrogranges en un mercat cada vegada més globalitzat i, la presència del llop en algunes zones, juguen un paper en contra del maneig tradicional del bestiar (Portal del Govern de La Rioja, n.d.).

Això no obstant, es tracta d'un aprofitament fonamental per a la supervivència del medi rural, la provisió de serveis dels ecosistemes, la gestió del territori, la conservació de la naturalesa i la prevenció de riscos com els incendis forestals. Està clar que, on no existeix ramaderia extensiva, la vegetació creix lliurement i sense control, on l'acumulació de combustible pot ser perillosa en èpoques càlides.

El llop ha evolucionat per a la depredació de cérvols, cabirols o fins i tot porcs senglars. No obstant això, es tracta d'una espècie molt adaptable, capaç d'ocupar i persistir en hàbitats humanitzats, cosa que es reflecteix en una dieta molt variada que inclou carronyes amb força freqüència (García, 2021). De fet, cada vegada és més freqüent llegir notícies o veure vídeos on el llop ronda per algun poble de la zona.

La presència del llop en zones amb ramaderia extensiva pot arribar a ser conflictiva per la depredació sobre el bestiar. Aquest conflicte és més gran en comarques on el maneig dels ramats no incorpora suficients mesures preventives per a la protecció del bestiar davant la depredació per part del llop o les mesures que s'apliquen no resulten eficaces, ja sigui pel cost que això suposa, per la dificultat d'accés a les zones de pasturatge, pel mode de pasturatge i maneig del bestiar en funció de l'orografia del territori o perquè s'ha perdut l'hàbit d'aplicar-les allà on el llop es va rarificar o desaparèixer (González, 2015).

La depredació sobre el bestiar domèstic no es produeix, necessàriament, per manca de preses silvestres, sinó per la vulnerabilitat dels ramats davant d'un atac i la facilitat de capturar animals domèstics davant de silvestres. No és el mateix perseguir a un cérvol que a una ovel·la, per exemple. En aquests danys hi concorre, a més, un comportament propi del llop que afegeix conflictivitat: la depredació múltiple i l'hàbit de matar més preses de les que pot menjar quan ataca bestiar domèstic. N'hi ha teories que contenen que el llop actua d'aquesta manera per tindre aliment futur, ja que, en el passat, era més habitual que les zones que habitaven estos animals estiguessen cobertes de neu a l'hivern i l'aliment es conservava durant més de temps (González, 2015).

Des de temps passats, s'ha considerat que la caça i el control letal de llops redueix la depredació sobre el bestiar. Tot i això, el seguiment a llarg termini d'aquestes mesures ha posat en dubte la seua efectivitat en grans carnívors en general i en el llop en particular, ja que els danys romanen estables o augmenten en incrementar-se els controls letals sobre ell. Sí que és veritat que, hui en dia, sense poder caçar-lo, aquest animal ha perdut la por a les persones i per això és més fàcil veure'l.

1.3 Justificació

En la comarca de Les Set Viles de la Serra de la Demanda, els atacs de llops afecten a la ramaderia extensiva i perjudiquen la vida rural de la zona. Aquest problema que se'ns presenta no és nou. El llop ha existit sempre, però, no obstant això, després de la despoblació que va sofrir en la major part de la península Ibèrica, els sistemes ramaders s'han desenvolupat sense tenir en compte la presència del llop.

Per una part, el llop és un animal que afavoreix l'equilibri de l'ecosistema, ja que és un depredador i ajuda al control de poblacions d'herbívors i d'altres predadors. A més a més, és una espècie que pot atraure al turisme de naturalesa o altres formes de desenvolupament en les zones rurals. Per altra banda, la ramaderia extensiva és una activitat clau en zones de muntanya que fixa poblacions, manté el teixit social i econòmic, té una funció productiva, controla la proliferació arbustiva i evita els incendis.

Per això, tant el llop com la ramaderia són imprescindibles en l'ecosistema i, és d'interès aconseguir una coexistència entre ambdós.

1.4 Objectius

L'objectiu del present treball és informar d'aquest problema del qual la gent no es coneixedora (en les ciutats especialment), exposant la situació actual, mostrant quins són els perjudicats i, proposant possibles mesures per aconseguir la convivència de les poblacions de llops i de la ramaderia extensiva. Per això, es recollirà informació relativa als sistemes ramaders i als efectes de la presència del llop. I, després de l'anàlisi de la informació recollida i la recopilació de decisions adoptades a altres llocs, es proposaran mesures, tant per al suport del sector ramader com per a la presència del llop en La Rioja.

2. MATERIALS I MÈTODES

2.1 Localització

Aquest treball es realitzarà en La Rioja, una Comunitat Autònoma situada en el nord de la península on les seues activitats econòmiques més importants són l'agricultura i la ramaderia (larioja.org). A la part septentrional es troba la vall de l'Ebre, on els paisatges que es troben són turons plens de vinyes, majoritàriament, i on l'activitat predominant és agrària. A la part sud, es troben cadenes muntanyoses que pertanyen al Sistema Ibèric i, és en aquestes regions muntanyenques on es troben Les Set Viles, on concretament es faran els estudis del problema.

La comarca de Les Set Viles és una regió al sud de La Rioja que limita amb les províncies de Burgos i Sòria. Els pobles que la componen són Brieva de Cameros, Viniegra de Abajo, Viniegra de Arriba, Ventrosa, Villavelayo, Mansilla i Canales. Allí, l'activitat ramadera és la més important, i compta amb la presència de gent jove en la ramaderia disposada a treballar pel seu futur i pel de la zona. A més a més, es preveu un panorama de futur prometedor per raons econòmiques i agroambientals.

2.2 Situació i població del llop en La Rioja

Al segle XIX, segons Recasens (2020) el llop ocupava la majoria de les serres del Sistema Ibèric de La Rioja, d'est a oest, internant-se fins i tot en localitats de la Vall de l'Ebre (vore annex 7.1). No obstant això, cap a la dècada dels 70, la intensa persecució que va patir va provocar la seua pràctica desaparició. Des d'aquella època, el Sistema Ibèric ha estat el límit oriental de l'àrea de distribució de l'espècie a la Península Ibèrica. Per això, la situació del llop a La Rioja ha hagut de ser molt dependent de la resta de la població peninsular. Com a zona limítrof de distribució actual, l'interès de les poblacions de llop de La Rioja és important, per constituir el front d'expansió de l'espècie pel Sistema Ibèric cap a regions més orientals.

A partir del 1987 i durant gairebé una dècada, a l'Alt Najerilla, que és on es troben Les Set Viles, es van tornar a detectar exemplars, rastres (Figura 2) i es van registrar atacs a la ramaderia extensiva de manera regular. Des de mitjans de la dècada de 1990 fins el 2004, segons dades aportades per la 'Unión de Pequeños Agricultores' (UPA) (2015), els danys atribuïts al llop van disminuir significativament. Tot i això, a partir del 2005 i fins a l'actualitat, la presència del llop i els danys associats a la ramaderia extensiva s'han tornat regulars a la Rioja.

Figura 2. Petjada de llop adult en una pista forestal (Canales de la Sierra). Font: pròpia (2023).

En 2006, un estudi parcial sobre el llop en una zona amb danys al bestiar a l'Alt Najerilla, encarregat per l'administració de La Rioja (Portal del Govern de La Rioja, n.d.), suggeria la possible presència de dues rajades. En 2011, el mateix equip va intensificar l'esforç de l'estudi i ho va ampliar a tot l'Alt Najerilla, estimant la existència de dos o tres rajades. No obstant això, els resultats a La Rioja del cens nacional 2012-2014 només van confirmar la presència d'una rajada a la Comunitat, situada a l'Alt Cidacos i compartida amb Sòria (UPA, 2015).

El 2019-2020, l'administració de La Rioja va dur a terme un cens a la Reserva Regional de Caça Cameros- Demanda i Vedats Socials de la Rioja seguint la metodologia del cens nacional 2012-2014 (en els quals es realitzaren itineraris per detectar excrements analitzats genèticament, s'implantaren càmeres de fototrampa, cercaren empremtes en neu i recopilaren altres dades com atacs, albiraments i exemplars morts). Aquest cens va estimar la presència de tres rajades estables a l'Alt Najerilla expandint-se cap a Villoslada de Cameros (Portal del Govern de La Rioja, n.d.).

L'últim cens de 2021-2022, dut a terme a tota l'àrea de distribució potencial a La Rioja, va confirmar la presència de quatre grups reproductors: un entre l'Alt Oja i Alt Najerilla (Ezcaray - Canales de la Sierra), dos a l'Alt Najerilla (un a Brieva de Cameros - Ventrosa i un a Mansilla de la Sierra - Las Viniegras), un a l'Alt Iregua (Villoslada de Cameros - Lumbreras de Cameros) (Figura 3) (Portal del Govern de La Rioja, n.d.). Una estima provisional, assumint que els grups poden constar entre quatre i huit individus adults de mitjana i que hi ha entre un 15-20% d'animals flotants (que no estan assentats en cap ubicació en concret), indica una població mitjana

aproximada de 28 llops adults a La Rioja, amb un rang d'entre 18 i 38 llops, en base als quatre grups reproductors confirmats i als animals flotants (Portal del Govern de La Rioja, n.d.).

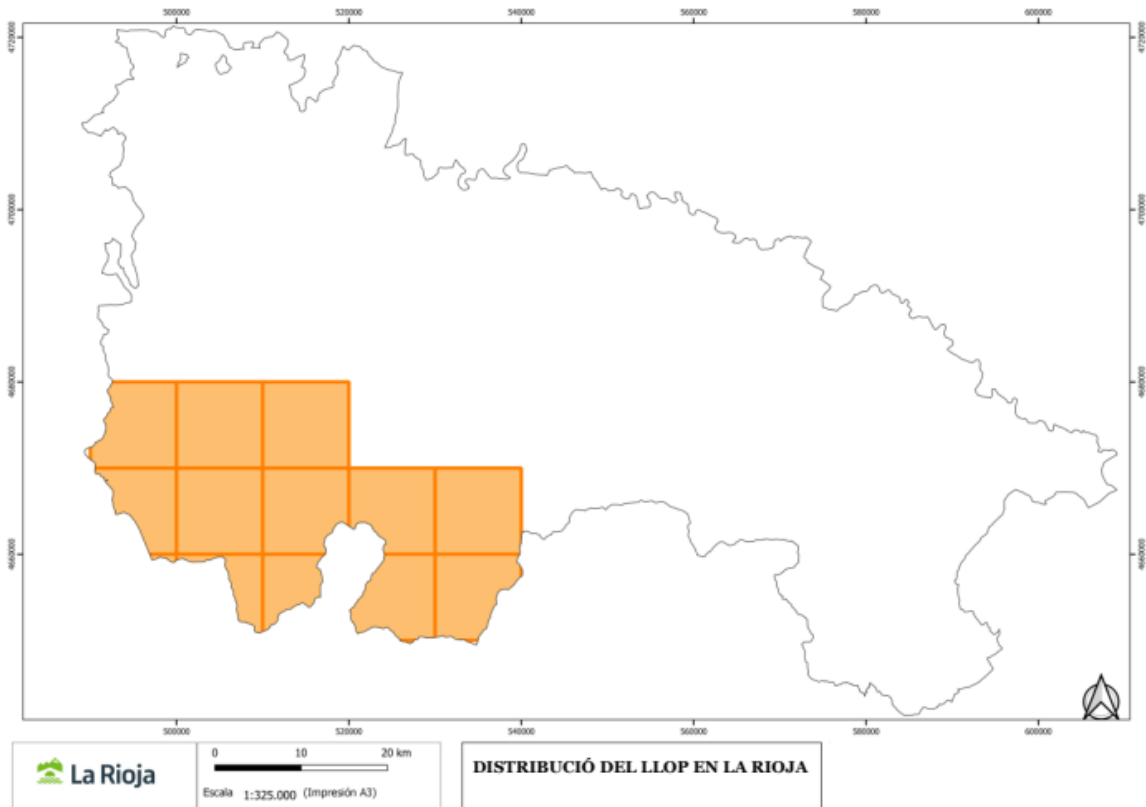

Figura 3 . Distribució del llop en La Rioja. Font: Portal del Govern de La Rioja (2023).

2.3 Estat de conservació del llop en La Rioja

La població de llop a Espanya, a diferència del que passa a la majoria dels països de la Unió Europea, amb prou feines està ampliant la seua distribució i mostra un estancament malgrat la disponibilitat d'hàbitats favorables amb preses naturals a extenses zones de la Península Ibèrica (vore annex 7.2), tal com es recull a l'Estratègia per a la conservació i gestió del llop i la seua convivència amb les activitats del medi rural (González, 2015).

La principal amenaça i factor limitant de la població a Espanya és la mortalitat no natural. La disponibilitat d'aliment no s'ha considerat un factor limitant sobre la base de l'abundància i distribució de les preses silvestres potencials com el cabirol, el porc senglar o el cérvol. La mortalitat il·legal representa un percentatge important de la mortalitat no natural de l'espècie (Portal del Govern de La Rioja, n.d.). Altres amenaces rellevants identificades en el context espanyol són els atropellaments i la depressió genètica per un alt nivell d'estructuració genètica produït per una dispersió baixa i escàs solapament de grups genètics.

Seguidament, es descriuen aquestes amenaces i factors limitants i la seua rellevància en La Rioja:

- El primer de tots és la mortalitat legal, on diverses comunitats autònomes han realitzat l'extracció d'exemplars de manera regulada, bé siga com a peces de caça o en batudes per danys al bestiar (fins que es va incloure a totes les poblacions de llop en el Llistat d'Espècies Silvestres a Règim de protecció especial). Aquesta mortalitat ha restat cada any un número important

d'exemplars a la població al conjunt d'Espanya. A La Rioja, el llop ha estat espècie cinegètica fins a la temporada de caça 2020-2021 i en el període 2005-2021 es van caçar de manera legal 13 exemplars (11 femelles, 2 mascles) a la Reserva Regional de Caça Cameros-Demanda (Portal del Govern de La Rioja, n.d.).

- La mortalitat il·legal és un altre tipus d'amenaça, realitzada per particulars, es fan servir mètodes com trets, llaços, paranys o verí. Òbviament, per la pròpia naturalesa del delictes és difícil esbrinar la quantitat d'aquests actes. No obstant això, una aproximació al problema mitjançant fonts com el número d'infraccions i delictes coneguts per la Guàrdia Civil, causes de mort recollides per les comunitats autònomes o llops radiomarcats morts per furtivisme, fan pensar que la mortalitat il·legal pot arribar a ser una amenaça important per a la població. A més a més de poder perjudicar a qualsevol altra espècie de l'ecosistema. A La Rioja, en el període 2005-2021 només es té constància d'una mort il·legal per tret i, concretament, fou en la carretera nacional que uneix Les Set Viles (LR-113), segons informen els guardes forestals de la zona (Portal del Govern de La Rioja, n.d.).

- Els atropellaments en carreteres, autovies i vies de ferrocarril poden causar mortalitat directa per col·lisió amb vehicles i, a més, provoquen una fragmentació de l'hàbitat que pot donar lloc a un efecte barrera en dificultar el moviment i la dispersió dels exemplars. A La Rioja no es coneix cap cas d'atropellament i no sembla que pugui ser una amenaça rellevant per la baixa densitat de trànsit a l'àrea de distribució actual de l'espècie. Més concretament, en la LR-113, no sol haver-hi accidents relacionats amb fauna degut a que és una carretera de muntanya on no hi ha pràcticament cap recta, la qual cosa indica que els vehicles no circulen a massa velocitat.

En la Figura 4, un llop corre per la carretera nacional LR-113, en el quilòmetre 32, just passant el desviament de Brieva de Cameros, en direcció a Mansilla:

Figura 4. Llop corre per la LR-113. Font: Whats App (2023).

- L'últim factor limitant és la depressió genètica, on la reducció històrica de la mida de la població ibèrica de llops i el seu aïllament respecte a altres poblacions europees sembla que ha minvat molt en la seua variabilitat genètica. A més, s'ha comprovat que els exemplars tenen un baix èxit en la dispersió i, l'intercanvi entre grups és reduït, la qual cosa provoca una alta

estructuració genètica de les poblacions. Per això s'ha recomanat afavorir la connexió de les poblacions europea i ibèrica per disminuir els riscos associats a un coll d'ampolla demogràfic potencial (vore annex 7.3).

2.4 Principals espècies ramaderes

En la comarca de l'Alt Najerilla, es troben des de terrenys escarpats que acaben en valls impenetrables fins cimes verdes a 2000 metres d'altura ideals per al pasturatge, com s'aprecia en la Figura 5. Depenent de la localització topogràfica del poble, hi ha qui aposta pel ramat boví, més adaptat a superfícies abruptes o de difícil accés i, qui aposta més pel ramat oví, més controlable en planures i amples zones de pasturatge. Tanmateix, si n'hi ha alguna cosa que tenen tots els pobles de Les Set Viles en comú és, que cada vegada el número de cabana ramadera es va reduint.

Figura 5. Ramat d'ovelles xurres vigilat pels mastins (Ventrosa). Font: pròpia (2023).

Ovelles:

El tipus d'ovella que es cria en aquesta regió és la xurra, diferenciada de la resta per la seua pigmentació centrífuga en negre al voltant dels seus ulls, musell i orelles. Es caracteritza per la seua rusticitat, capaç de caminar gran quantitat de quilòmetres en busca d'aliment i suportar temperatures extremes amb gran adaptació al medi. Aquesta espècie, s'explota en règim semiextensiu, alternant períodes de pasturatge i estabulació. De fet, últimament els pastors estan allargant la fase d'estabulació en el cas de les cries amb les seues mares per por als atacs continus que està havent-hi. La seua principal producció és la llet, que es destina quasi en la seua totalitat per a la fabricació de formatges frescos o curats. Els xais són deslletats i sacrificats a una edat primerenca per a l'obtenció del clàssic 'lechazo churro'.

L'ovella és el tipus de ramat més adaptat a una bona utilització del medi pastoral, ja que, la seua capacitat de caminar la converteix en el 'vehicle' més adequat per a recollir la pastura curta i dispersa típica. Menja l'herba quasi arran de terra, arribant a tallar-la a menys d'un centímetre i, millora molt les pastures amb els seus fems i orins.

En els últims 30 anys, la cabana ramadera ovina s'ha reduït quasi en un 50% en Les Set Viles. No obstant, en els últims 7 anys ha hagut un lleuger increment degut a l'aposta de gent jove per aquest sector:

Taula 1. Cens d'ovelles des de 1995 fins 2023. Font: UPA (2023).

Cens d'ovelles des de 1995 fins 2023						
	1995	2000	2005	2010	2015	2023
Brieva de Cameros	3659	4849	2384	1752	527	1231
Canales de la Sierra	1172	1530	1403	1625	1486	1374
Mansilla de la Sierra	2475	3032	3023	3259	1551	1316
Ventrosa	2315	3201	2447	1760	2190	2627
Villavelayo	1512	2070	1558	791	496	271
Viniegra de Abajo	2033	2090	1921	490	691	1224
Viniegra de Arriba	2862	3273	1785	1782	1661	1876
Total general	16028	20045	14521	11459	8602	9919

En Brieva, per exemple, molts pastors s'han anat jubilant al llarg dels anys i han hagut de vendre els ramats perquè ningú s'oferia per continuar la seua labor (vore annex 7.4).

Vaques:

El tipus de vaca més comú en l'Alt Najerilla és la barreja entre limusí i xarolés. Són animals que es caracteritzen pel seu pelatge marró clar i per la seua adaptació a tot tipus de terrenys i climes (Figura 6). Aquesta espècie ofereix uns índex de facilitat de parts que, altres races no poden aconseguir, a més a més d'aportar animals fèrtils i prolífics amb una vida productiva superior a la resta (Federació espanyola criadors limusí, n.d.).

Figura 6. Ramat de vaques en un prat (Villavelayo). Font: pròpia (2023).

La seua producció és exclusivament càrnica, destacada per ser una carn molt tendra i tindre menys proporció de greix en comparació amb altres races.

En els últims anys, el número d'explotacions de vaques de carn també ha minvat en Les Set Viles fins a un 50% (UPA, 2023).

No obstant, com es mostra en el següent cens, el nombre de caps s'ha incrementat:

Taula 2: Cens de vaques des de 1995 fins 2023. Font: UPA (2023).

Cens de vaques des de 1995 fins 2023						
	1995	2000	2005	2010	2015	2023
Brieva de Cameros	394	406	432	331	300	110
Canales de la Sierra	69	97	203	220	201	233
Mansilla de la Sierra	140	122	214	36	40	51
Ventrosa	155	253	205	245	316	380
Villavelayo	185	276	295	354	328	373
Viniegra de Abajo	205	205	224	277	341	511
Viniegra de Arriba	210	258	357	353	438	669
Total general	1358	1617	1930	1816	1964	2327

Bàsicament es deu a que, moltes explotacions ramaderes ovines estan veient que amb les vaques, els problemes amb el llop són menors i, no és un treball tan dedicatiu ja que, no cal pujar a la muntanya a controlar el ramat tots els dies. Per això, s'està començant a invertir més en ramat boví que en oví.

2.5 Recerca d'informació

La part experimental del treball ha consistit en entrevistes realitzades a ramaders dels diferents pobles que componen Les Set Viles, on s'han recollit dades segons el tipus de ramat que presentava l'explotació en cada cas (oví, boví o equí). S'ha intentat realitzar el màxim nombre d'enquestes per a obtenir una major precisió en els resultats, on alguns ramaders han permès que es visiten els seus pavellons, les seues zones de pasturatge, s'han comparat les mesures preventives que està aplicant cadascú en la seua àrea (tancaments, mastins...) i si realment són efectives o no. També s'ha preguntat sobre la percepció del problema del llop, així com si es viable la coexistència amb el llop i propostes de possibles solucions per a millorar la situació.

A més a més de conèixer les opinions del sector més afectat per aquest problema, també s'han dut a terme entrevistes amb agents forestals. Amb ells, a part de preguntar-los pel problema des del seu punt de vista, s'ha tingut la sort de poder acompanyar-los per tota la comarca avaluant danys de les nits anteriors ocasionats pel llop. També han facilitat documentació (com l'acta d'inspecció i sol·licitud de reclamació), contactes amb altres ramaders afectats i gent de l'Administració i vídeos de llops des de càmeres de fototrampeig.

Per part de l'Administració, s'ha contactat amb el biòleg David Martín Civera, que treballa en la Conselleria de Transició Ecològica i ha facilitat informació general sobre el llop, especialment. A més a més, s'ha assistit a una reunió entre la nova Consellera d'Agricultura, Ramaderia, Món Rural i Medi Ambient, Noemí Manzanos, i molts ramaders de La Rioja en Viniegra de Abajo, on s'han escoltat les propostes d'aquests i els objectius de govern.

Per últim, en Logroño es va visitar la seu dels sindicats obrers, on la Unión de Pequeños Agricultores (UPA) ens atengué i ens proporcionà dades dels darrers anys sobre la ramaderia extensiva i el conflicte amb el llop en Les Set Viles.

3. RESULTATS

3.1 Enquestes als diferents ramaders de la zona

Segons l'últim cens ramader (Juliol de 2023) procedent dels llibres d'explotacions actualitzats per les diferents explotacions ramaderes, el número de caps de ramat i explotacions en cada municipi de Les Set Viles és el següent, tenint en compte que les dades del ramat caprí s'ometen degut a que són escasses:

Taula 3. Cens ramader i nº de subexplotacions dels municipis amb presència de llop.

Font: larioja.org (2023).

Cens ramader i nº de subexplotacions dels municipis amb presència de llop					
Municipi	Boví		Oví		Equí
	Nº Animals	Nº Explotacions	Nº Animals	Nº Explotacions	Nº Animals
Brieva de Cameros	110	1	1231	3	66
Canales de la Sierra	233	2	1374	3	48
Mansilla de la Sierra	51	1	1316	3	272
Ventrosa	380	1	2627	4	53
Villavelayo	373	3	271	2	36
Viniegra de Abajo	511	4	1224	3	44
Viniegra de Arriba	669	4	1876	3	8
Total general	2327	16	9919	21	527

3.1.1 Característiques de les explotacions

Durant la realització d'aquest treball, s'ha pogut enquestar a un total de 12 ramaders de diferents explotacions per tal de conèixer les seues característiques principals, els danys que els ha provocat el llop, les mesures de prevenció que utilitzen així com el grau d'efectivitat que presenten i, la seua opinió personal sobre el conflicte.

Ramaderia ovina:

S'han dut a terme 5 enquestes a ramaders d'ovelles, on totes les explotacions coincideixen en que tenen una cabana ramadera superior a 600 caps de ramat. El nombre de carners no sobrepassa el 10 en cap cas i, el de xais és més variable ja que n'hi ha qui n'ha venut fa relativament poc, segons han explicat ells mateixos:

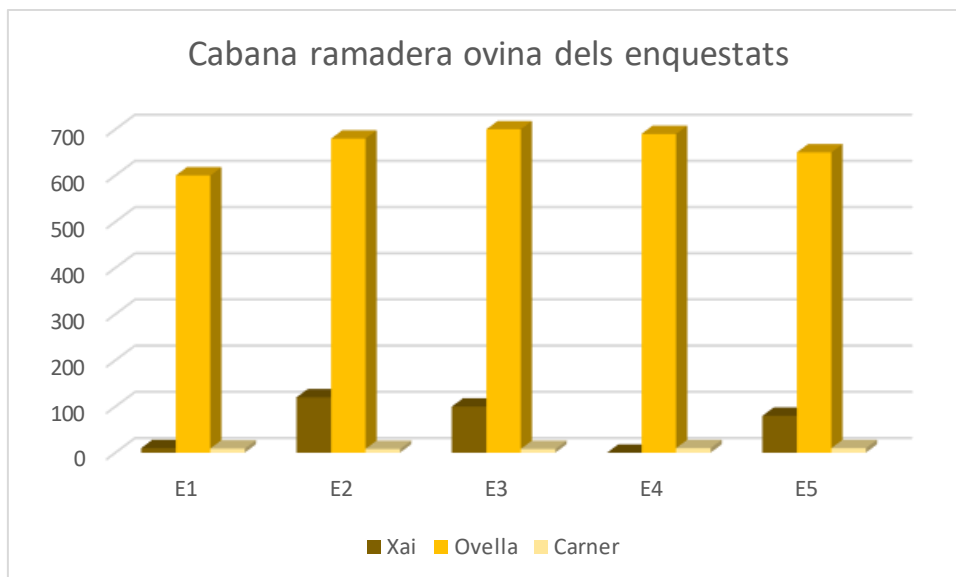

Figura 7. Cabana ramadera ovina dels enquestats.

En el següent gràfic es mostren els tipus de races que presenten aquestes explotacions, en el qual predomina la raça xurra sobre la barreja d'esta i berrintxon:

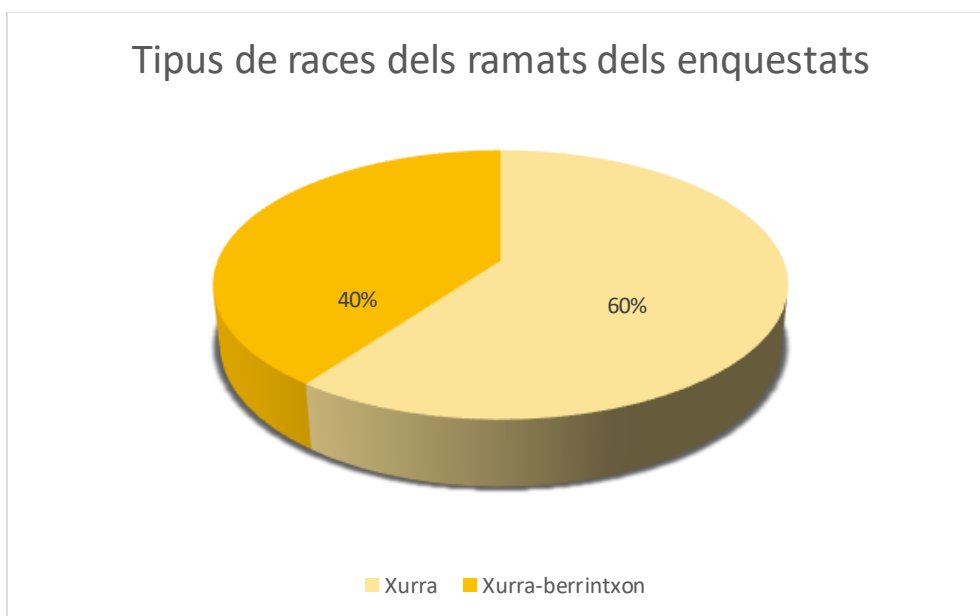

Figura 8. Tipus de races dels ramats dels enquestats.

Ramaderia bovina:

També han sigut 5 els enquestats que porten a càrrec una explotació ramadera bovina. En aquest cas, es poden diferenciar dos tipus d'explotacions segons la seua cabana ramadera. Són 3 ramaders els que tenen més de 150 caps de ramat mentre que els altres 2 no arriben a 100. Predomina clarament el nombre de vaques sobre la resta, on els sementals varien de 2 a 5 i, les vedelles, com passa amb els xais, depèn de quan s'hagen venut trobem explotacions amb una quantitat molt baixa o no:

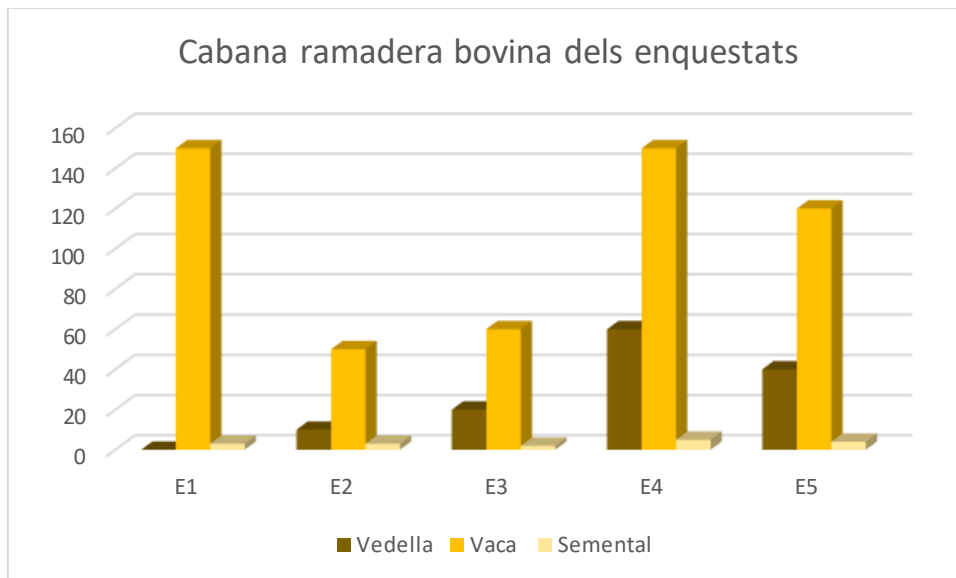

Figura 9. Cabana ramadera bovina dels enquestats.

Les races més comuns són la barreja entre limusí - xarolesa i la mestissa amb serrana negra:

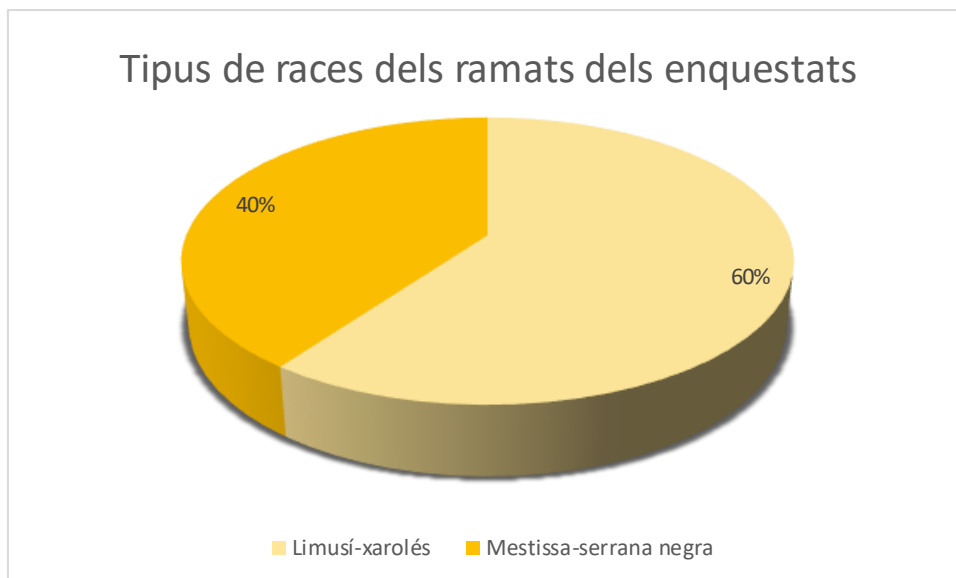

Figura 10. Tipus de races dels ramats dels enquestats.

Ramaderia equina:

Les explotacions ramaderes de cavalls són més escasses, pel que només s'ha aconseguit enquestar a 2 ramaders. Entre aquestes dues, es nota una diferència, sent la primera una explotació més gran i nombrosa que la segona:

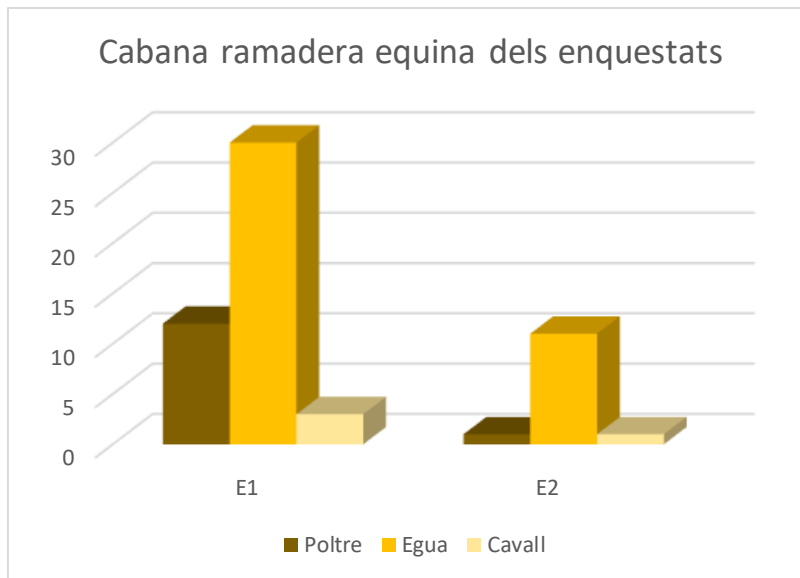

Figura 11. Cabana ramadera equina dels enquestats.

No obstant, les dos tenen en comú la raça dels seus cavalls, que és la hispano-bretona (Figura 12).

Figura 12. Poltres i egües en alta muntanya (Brieva de Cameros). Font: pròpia (2023).

3.1.2 Hàbits de les explotacions

Aquest punt tracta de mostrar en quins llocs habitua a estar el ramat segons l'època de l'any, com s'alimenta i quines dates se'ls sol tancar.

En primer lloc, els mesos que els animals passen en pavelló solen ser els més freds, especialment en oví i boví. Per altra banda, en equí, només una de les dues explotacions enquestades guarda els cavalls en pavelló, ja que l'altre ramader manté tots els mesos el ramat a l'aire lliure.

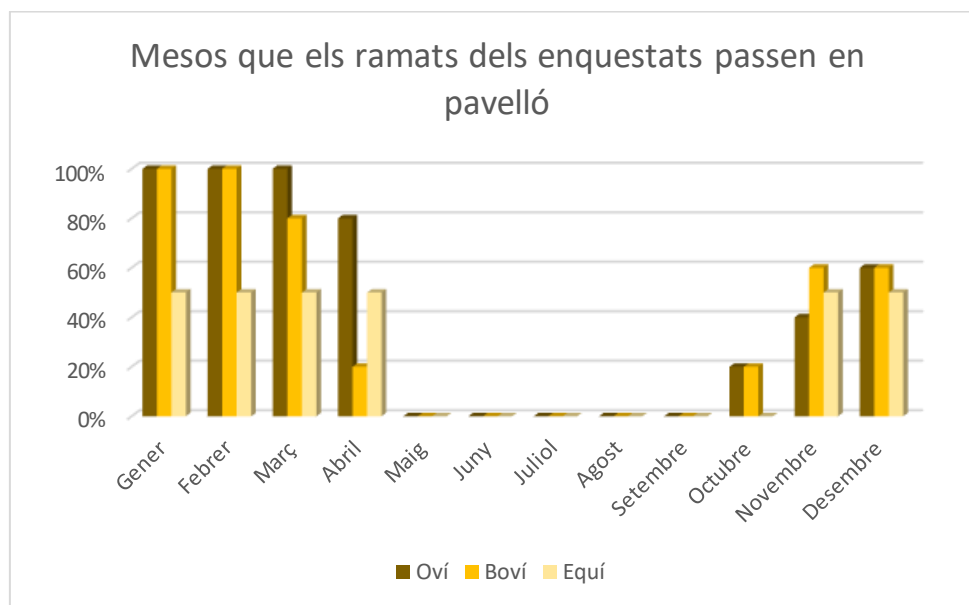

Figura 13. Mesos que els ramats dels enquestats passen en pavelló.

Al contrari, són els mesos més càlids en els quals els ramats s'alimenten de pastura. No obstant, existeixen ramats, especialment de vaques, que es mantenen tot l'any alimentant-se de pastura.

Normalment, l'alimentació de pinsos va lligada als mesos que passen en pavelló, que és quan més escasseja la pastura. Malgrat això, hi ha ramaders que suplementen el ramat durant tot l'any amb pinsos, en diferents quantitats depenent del mes, per a aportar-los més calories, vitamines i sal que no poden aconseguir per sí mateixos:

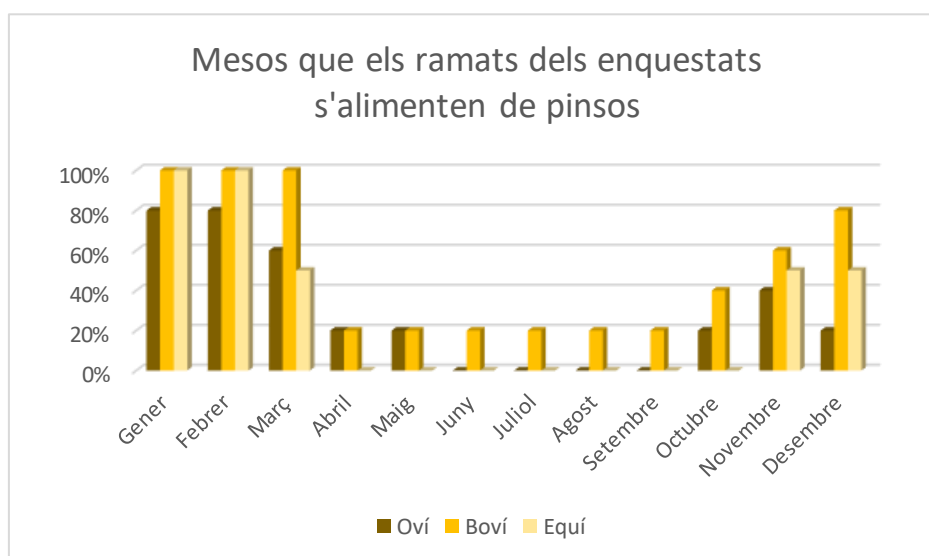

Figura 14. Mesos que els ramats dels enquestats s'alimenten de pinsos.

Els següents gràfics mostren els mesos que el ramat passa en muntanya baixa, que es refereix a zones properes al poble o a les instal·lacions del ramaders:

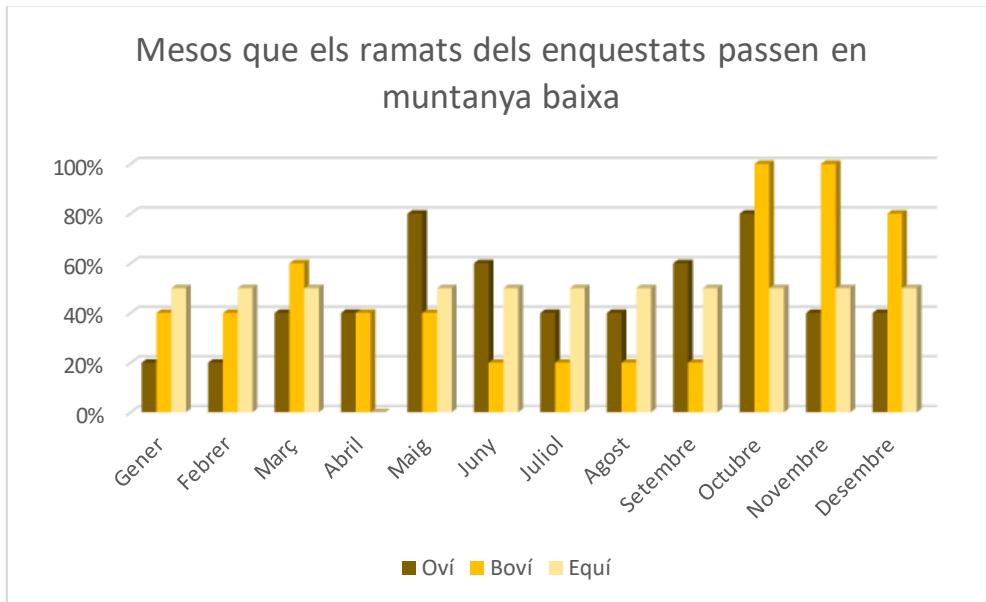

Figura 15. Mesos que els ramats dels enquestats passen en muntanya baixa.

Segons conten els ramaders, aquestes dades són una mica subjectives, ja que depenent de la zona o del municipi, n'hi ha qui té més accessibilitat a les zones d'alta muntanya on es troben les amplies pastures i n'hi ha qui ho té més complicat. També, si les nevades arriben d'hora o s'endarrereixen poden determinar on romanen els animals. El que és clar és que en estiu és més habitual vore, especialment a les ovelles, en zones d'alta muntanya.

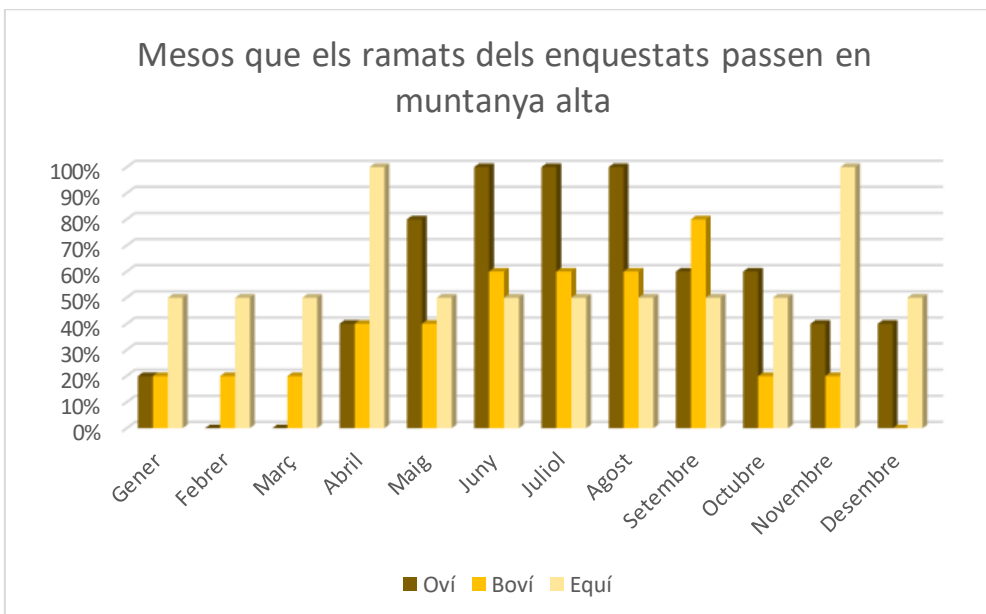

Figura 16. Mesos que els ramats dels enquestats passen en muntanya alta.

A més a més, és important saber quins mesos el ramat dorm a l'aire lliure i quins es tanquen, ja que pot estar molt relacionat amb els atacs nocturns del llop. En el gràfic següent es diferencien dos tipus d'explotacions, perquè n'hi ha qui el tanca en els mesos més freds i qui no ho fa en cap ocasió:

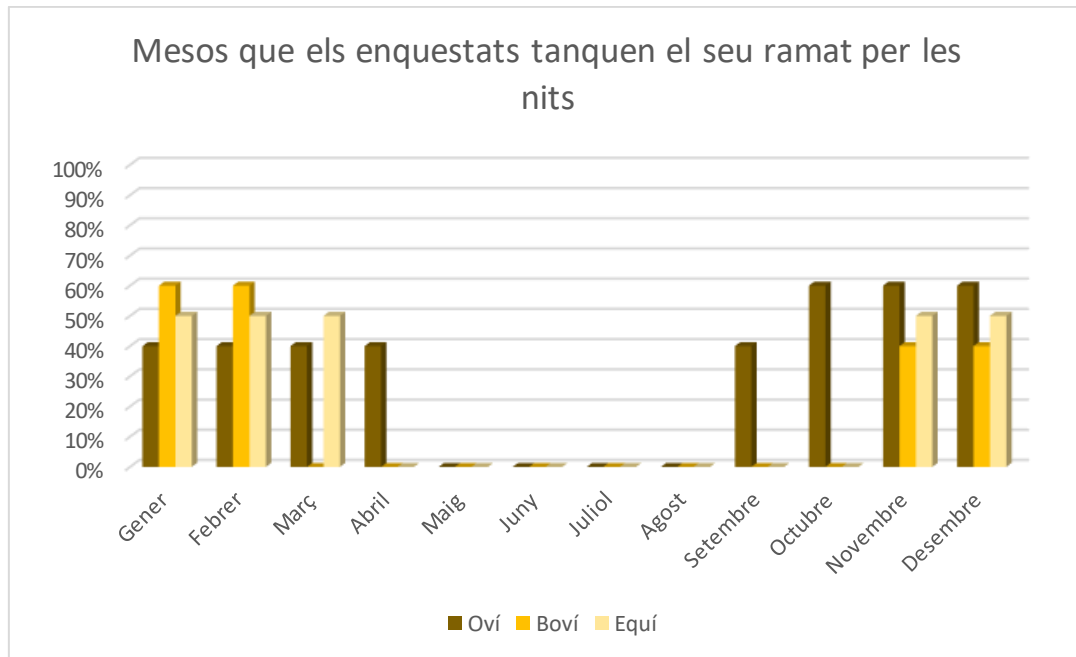

Figura 17. Mesos que els enquestats tanquen el seu ramat per les nits.

3.1.3 Danys ocasionats pel llop

En la Figura 18, s'observa que el ramat d'ovelles és el més vulnerable. En el cas de les vaques i els cavalls, els atacs són més puntuals i, a més a més, afecten principalment a cries:

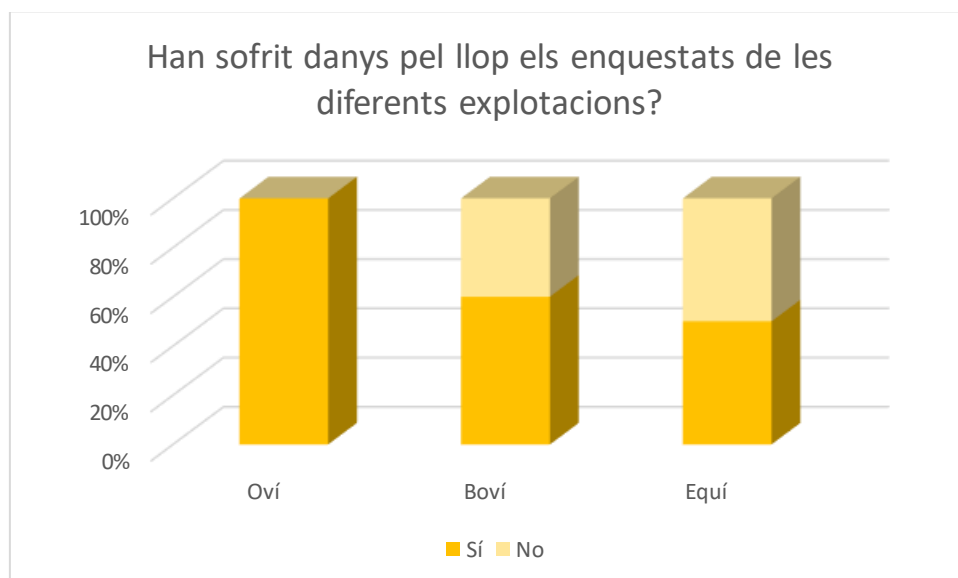

Figura 18. Han sofrit danys pel llop els enquestats de les diferents explotacions?

En aquesta gràfica també es mostra com els atacs afecten principalment a la ramaderia ovina, que pràcticament sofreixen danys durant tot l'any. Els mesos on menys enquestats han sofrit

danys coincideixen en part amb els mesos que els animals passen en pavelló. No obstant això, com han comentat alguns ramaders, ara guardar-les no garantitza que vagen a estar fora de perill. El llop ha perdut la por i baixa fins el propi pavelló, i ja ho fa de dia fins i tot. Els mesos en els que s'han rebut més atacs són Juny i Desembre, segons els enquestats d'oví. Per part de la ramaderia bovina cal esmentar que, analitzant les dades anteriors, els atacs estan relacionats amb els mesos que el ramat no es tanca per les nits:

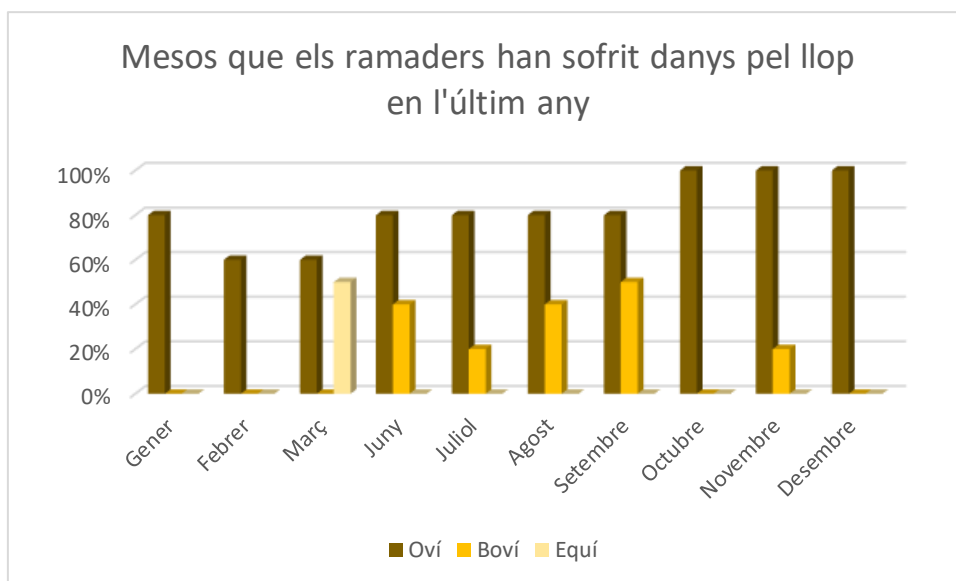

Figura 19. Mesos que els ramaders han sofrit danys pel llop en l'últim any.

A continuació, en la Figura 20, s'exposen els danys rebuts pels enquestats d'oví en tot el 2022 i en 2023 fins el més d'agost. Segons una notícia del diari 'El día de La Rioja', les reses mortes pel llop en tota la comarca de Les Set Viles des de principi d'any fins setembre arriba a la quantitat de 222 caps. És alarmant ja que, comparant els resultats dels enquestats, encara queden 4 mesos per a acabar l'any i els números ja superen als del passat. I això que, com diuen els pastors, ara comencen a fer-se les nits més llargues i més dures pel fred:

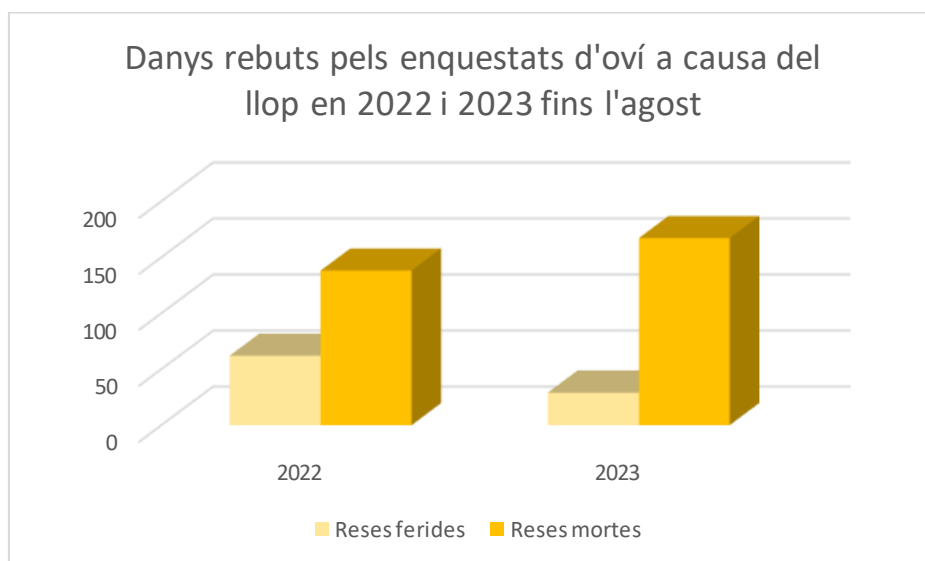

Figura 20. Danys rebuts pels enquestats d'oví a causa del llop en 2022 i 2023 fins l'agost.

En comparació, es presenten els danys dels enquestats de boví, els quals evidencien una menor taxa d'afectació:

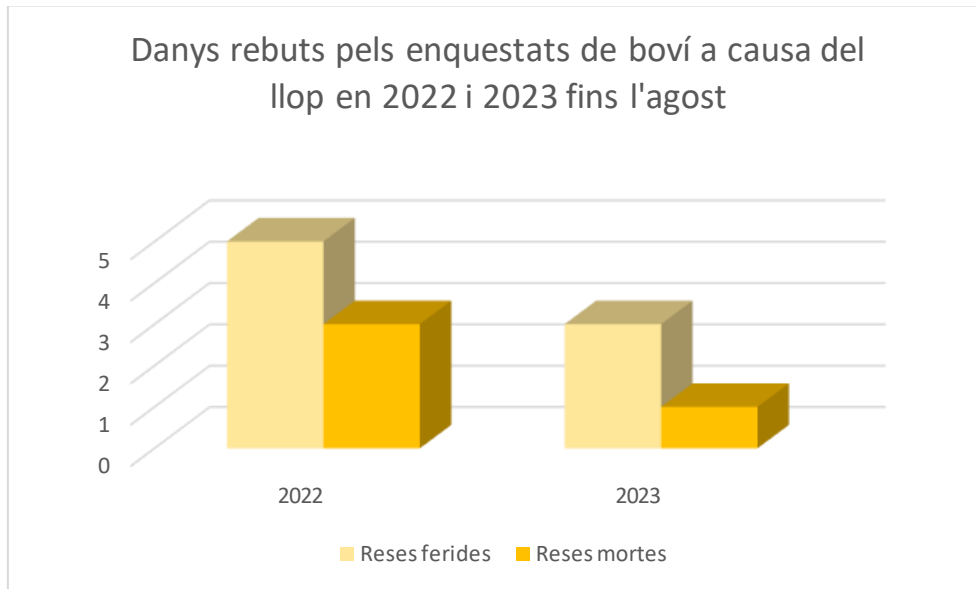

Figura 21. Danys rebuts pels enquestats de boví a causa del llop en 2022 i 2023 fins l'agost.

3.1.4 Mesures de prevenció

Les mesures preventives són fonamentals, degut a que redueixen el nombre d'atacs considerablement. Tanmateix, això no garanteix que instaurant-les, es vagin a evitar els problemes amb el llop al 100%. Ací baix s'ensenya el percentatge d'enquestats que les usen, on el ramat oví està 'obligat' a tindre-les ja que si no la situació seria inviable:

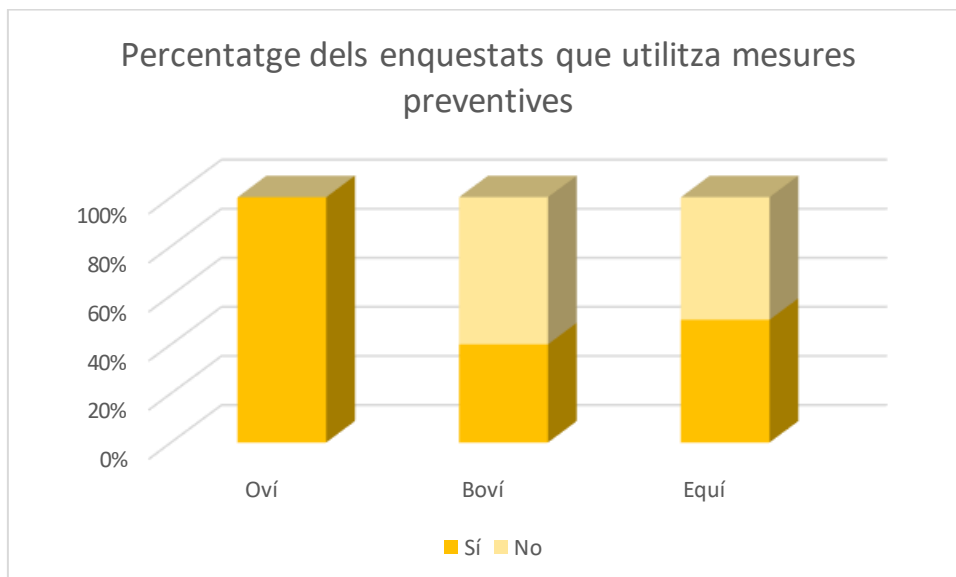

Figura 22. Percentatge dels enquestats que utilitza mesures preventives.

La mesura preventiva indispensable per a les explotacions d'ovelles són els mastins. En aquest cas, tots els enquestats presenten un nombre de caps de ramat alt, pel que és normal que el nombre de mastins siga per damunt de 10 en tots els casos (per norma s'obliga als ramaders a tindre un gos per cada 150 caps de ramat, si no, no pots cobrar les ajudes) (Figura 23). Des de ben petits, els cadells de mastí s'incorporen al ramat per a familiaritzar-se amb ell i aprendre:

Figura 23. Cadells de mastí (Viniestra de Arriba). Font: pròpia (2023).

Clar, com conten els ramaders, ací el problema és que cada gos costa de mantenir uns 2000€ a l'any, contant pinsos, vacunes, assegurances i accessoris. A més a més, poden ocasionar danys a altres tipus de ramaderies, o a persones fins i tot, ja que aquests gossos estan ensinistrats per a atacar a tot alló que intente apropar-se al ramat. De fet, ha hagut ramaders que han explicat que alguna vegada han hagut d'indemnitzar vedelles d'altres explotacions que havien matat. També, caçadors dels mateixos municipis comenten que les zones amb presència de mastins provoquen l'absència de la fauna silvestre.

En els pobles de Les Set Viles comencen a haver-hi rètols d'avertència per a saber com actuar en cas de trobar-se'ls per la muntanya :

Figura 24. Rètol informatiu sobre els mastins (Viniegra de Abajo). Font: pròpia (2023).

A continuació, es presenten el número de mastins que té cada enquestat en el seu ramat d'ovelles i el grau d'efectivitat davant el llop que avalua cada un des del seu punt de vista:

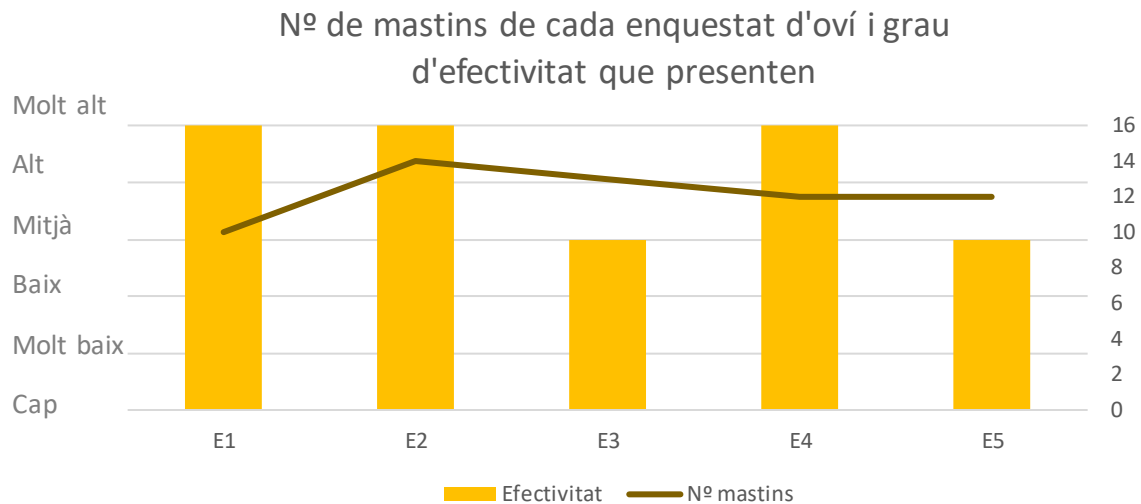

Figura 25. Nº de mastins de cada enquestat d'oví i grau d'efectivitat que presenten.

Per altra banda, dins dels enquestats de boví, n'hi ha qui pren mesures que no són tan costoses com els mastins, però també són útils. Per exemple, la concentració de parts, per a reunir a totes les vedelles en la mateixa època de l'any, el pastor elèctric, per a controlar el ramat en un àrea determinada i negar el pas a fauna silvestre o, el pasturatge, que es refereix a la forma tradicional en la que el pastor acompanya al ramat.

S'ha d'afegir que un dels dos enquestats que posseeixen cavalls, després de sofrir el seu primer atac en 2022, va començar a tindre mastins. Actualment en té 4 i valora el grau d'eficàcia en mitjà.

3.1.5 Coexistència amb el llop

Per últim, s'ha preguntat als enquestats sobre si es deuria eliminar la presència del llop en l'Alt Najerilla i si es compatible la coexistència amb la ramaderia extensiva. En la primera qüestió, el 58% està a favor d'eliminar al llop, mentre que el 42% pensa que no es necessari acabar amb ell. En la segona qüestió, només el 42% pensa que ambdós poden coexistir.

No obstant, si en alguna cosa tots estan d'acord és en que és necessari realitzar un control poblacional del llop. A més a més, molts han comentat que es pot conviure amb ell si el número de depredadors està controlat.

3.2 Anàlisi dels atacs del llop al ramat

A la Rioja, els 7 municipis que formen la comarca de Les Set Viles a l'Alt Najerilla (Canales de la Sierra, Villavelayo, Mansilla de la Sierra, Viniestra de Arriba, Viniestra de Abajo, Ventrosa i Brieda de Cameros) i els 2 de l'Alt Iregua (Villoslada de Cameros i Lumberas de Cameros), acumulen la gran majoria de danys en les darreres dècades. Tot i això, més recentment i de forma més localitzada, segons informa el Portal del Govern de La Rioja (n.d.), s'han registrat també a l'Alt Leza (Llacuna de Cameros) i Alt Oja (Ezcaray). Entre 2005 i 2022 els danys al bestiar van afectar un total de 5.449 caps de bestiar, la gran majoria oví (98,5%) i de forma anecdòtica a cabrum (0,5%), boví (0,8%) i equí (0,2%). El nombre d'atacs va ser de 1.864, fet que suposa una mitjana

de 2,89 caps de bestiar afectats en cada esdeveniment de depredació. En aquest període es van indemnitzar pèrdues per un valor 566.954,47€, amb tendència a l'alça però amb variacions entre anys.

La cabanya d'oví, el bestiar més exposat a la depredació, present a la zona amb la gran majoria dels danys (els 7 municipis de l'Alt Najerilla i els 2 de l'Alt Iregua), es va quantificar el 2022 en 21 explotacions i 10.417 caps de bestiar en el Najerilla i 14 explotacions i 2.451 caps de bestiar a l'Iregua. En aquests municipis el llop va ocasionar en els darrers tres anys una mitjana de baixes propera a les 600 ovelles/any, fet que suposa una afecció del 4,7% anual a aquesta cabana ramadera (UPA, 2023).

En la següent taula, es detallen les dades dels municipis afectats en 2022 per atacs de llop en La Rioja, especificant el número de reses mortes i ferides per tipus de ramat en Les Set Viles:

Taula 4 Reses mortes i ferides per municipi en 2022. Font: UPA (2023).

	Reses ferides			Reses mortes		
	Oví	Boví	Equí	Oví	Boví	Equí
Brieva de Cameros	0	0	0	28	0	0
Canales de la Sierra	6	1	0	159	1	0
Mansilla de la Sierra	1	0	0	97	0	0
Ventrosa	6	0	1	35	0	0
Villavelayo	0	0	0	8	0	0
Viniegra de Abajo	0	2	0	98	2	0
Viniegra de Arriba	4	0	0	74	2	0
Total general	17	3	1	499	5	0

Segons dades del Portal del Govern de La Rioja (n.d.), el mes més dramàtic fou desembre, amb 74 reses mortes de ramat oví i 1 de ramat boví, mentre que, el mes amb menys baixes fou febrer, amb només 39 ovelles.

Enguany, segons les dades registrades fins el més d'agost i proporcionades pel diari 'El día de La Rioja', el 83% de tots els atacs que s'han produït a La Rioja s'han registrat en Les Set Viles, on 55 d'ells han sigut en Mansilla, 48 en Viniegra de Arriba, 38 en Canales de la Sierra, 28 en Ventrosa, 22 en Viniegra de Abajo, 21 en Villavelayo i 4 en Brieva de Cameros. En total, 217 ovelles que han resultat mortes. En la Figura 26, una de les víctimes d'aquest 2023:

Figura 26. Ovella morta per atac de llop (Mansilla). Font: pròpia (2023).

Si es mira uns anys enrere, durant els últims 30 anys, en Les Set Viles, el número d'atacs ha anat creixent, duplicant el número de reses mortes en 15 anys.

Taula 5. N^o d'atacs i reses ferides des de 1986 fins 1996 en Les Set Viles. Font: UPA 2015).

Any	Atacs	Reses ferides	Reses mortes	Total reses afectades
1986	2	0	18	18
1987	23	0	148	148
1988	45	0	135	135
1989	36	0	191	191
1990	10	0	71	71
1991	29	0	169	169
1992	30	0	144	144
1993	10	0	39	39
1994	3	0	24	24
1995	0	0	0	0
1996	3	0	19	19
Total	191	0	958	958

Taula 6. N^o d'atacs i reses ferides des de 2005 fins 2014 en Les Set Viles Font: UPA (2015).

Any	Atacs	Reses ferides	Reses mortes	Total reses afectades
2005	20	5	50	55
2006	95	10	211	221
2007	91	38	204	242
2008	50	7	89	96
2009	63	35	195	230
2010	122	23	271	294
2011	113	46	286	332
2012	134	23	298	321
2013	95	46	221	267
2014	54	26	106	132
Total	837	259	1931	2190

Són dades alarmants ja que, ara amb la reducció de la cabana ramadera en la regió, deuria ser quan més ajuda se li hauria de prestar per tal de que no s'extingira i, no obstant això, és quan més atacs està havent-hi.

3.3 Impacte econòmic del conflicte

La situació actual del sector ramader mostra un escenari extraordinàriament greu, el qual amenaça la viabilitat econòmica de moltes explotacions i la seua pròpia pervivència com unitats productives. Açò afecta seriosament a l'economia de les comarques agràries i al desenvolupament d'altres sectors d'activitat econòmica relacionats amb la ramaderia, així com la producció d'aliments.

Aquest context de circumstàncies, obliga als poders públics a adoptar mesures immediates pal·liatives que contribueixen a la recuperació de la rendibilitat de les explotacions ramaderes afectades. La importància estratègica d'aquest sector en La Rioja, la sensibilitat davant d'aquests factors que incideixen de forma negativa en el camp i que poden posar en risc la viabilitat d'aquestes explotacions, justifiquen l'adopció de mesures excepcionals.

Segons dades del Govern de La Rioja, els beneficis de producció total de la ramaderia en Les Set Viles anualment són de 1.200.000 € aproximadament, on el 60% pertany a la producció d'oví i el 30% al boví.

No obstant, les explotacions ramaderes es venen enfrontant a un conjunt de problemàtiques que posen en evidència la vulnerabilitat de la ramaderia extensiva on, les condicions climàtiques adverses, l'increment dels costos de producció a conseqüència de la crisi de subministraments que pateix actualment l'economia mundial, la pujada dels preus de l'energia elèctrica i el gasoil, són algunes de les dificultats a les que fa front aquest sector.

A tot això se li suma, un important augment detectat de casos positius de tuberculosi bovina, en la qual la cabana ramadera riojana reporta actualment un 15% d'explotacions amb animals reaccionants positius a tuberculosi i per tant, sotmeses a mesures restrictives en relació al seu moviment.

Com a conseqüència, aquestes explotacions acusen una pèrdua de rendibilitat al no poder vendre els animals en encebadors a preus de mercat i, a més a més, augmenten les seues despeses en retirada de cadàvers a través d'un gestor autoritzat com a efecte de la retirada transitòria de l'autorització per a eliminar-los mitjançant l'alimentació d'aus necròfages, el que acaba sent un increment de despeses en manteniment.

4. DISCUSSIONS

4.1 Mesures per a promoure la coexistència entre el llop i l'activitat ramadera en la comarca de Les Set Viles

Per garantir la presència de l'espècie i afavorir la ramaderia extensiva i la coexistència amb el llop, es deu elaborar un Pla de Gestió que propose nous objectius i millore els anteriors (vore annex 7.5).

Durant aquests darrers anys, l'administració regional ha adoptat diverses mesures de gestió entre les que destaquen les següents (Portal del Govern de La Rioja, n.d.):

- Indemnització de danys per atacs de llop al bestiar. Fins a finals del 2021 només es pagaven danys al bestiar a la Reserva Regional de Caça Cameros-Demanda, però a partir d'aquesta data es va fer extensiu a tota La Rioja. D'altra banda, el 2022 es va incrementar la quantia per animal un 51,7% per incorporar l'IPC des de l'última taxació i el valor d'afecció (entre d'altres: lucre cessant, estrès, avortaments) i, a més, van incloure els danys a gossos guardians. L'increment suposa una indemnització de 142,23 euros per ovella afectada per atac de llop, davant dels 93,76 euros que s'abonaven fins al moment. Aquesta actualització es va aplicar de forma retroactiva per a danys ocorreguts des del 01/01/2022 (vore annex 7.6).

- Ajudes a explotacions d'oví i cabrum ubicades d'algun dels 47 municipis de la Rioja de l'àrea de presència actual o potencial del llop per compensar la pèrdua de rendibilitat per aquest motiu.

- Avaluació de la distribució, població, danys a la ramaderia i propostes de gestió del llop a la Reserva Regional de Caça Cameros-Demanda, a través d'estudis regionals realitzats el 1993, 2006, 2011 i 2019-2020.
- Ajudes per a conservació de les vies pecuàries i la seua utilització per a moviments transhumants de bestiar en espais naturals protegits a la Comunitat Autònoma de la Rioja.
- Ajudes per al manteniment de gossos de guarda dels ramats dins del Programa de Desenvolupament Rural.
- Participació als censos nacionals de 2012-2014 i 2021-2022.
- Ajudes destinades al manteniment de la ramaderia extensiva a la Rioja.
- Ajudes per a l'adquisició de dispositius de localització i monitorització de bestiar extensiu.
- Construcció de 34 tancaments a 11 municipis en zones de pastures de 'Montes de Utilidad Pública' de la comarca de l'Alt Najerilla, Alt Iregua i Alt Leza per guardar ramats i prevenir els atacs de llop. En total proporcionen una superfície per protegir el bestiar de 37 hectàrees, de les quals 19,5 s'han posat a disposició dels ramaders en els dos darrers anys.
- Construcció i millora d'abeuradors, refugis ramaders, pastures i camins en 'Montes de Utilidad Pública' per afavorir el maneig del bestiar extensiu.
- Creació de la Taula de la Ramaderia Extensiva i el Llop (Taula Social i Taula Interadministrativa) el 2020, que l'abril del 2022 va donar a conèixer el document 'Bases i criteris a tenir en compte en la redacció de plans sobre ramaderia extensiva i gestió del llop a La Rioja' en una jornada de presentació dels acords aconseguits.
- Assaig de mesures dissuasives davant dels atacs nocturns de llop en determinades situacions de l'Alt Najerilla amb danys reiterats com: acompanyament nocturn a ramats per part d'agents forestals o l'ús de balises lluminoses.
- Realització de reunions i entrevistes a ramaders de l'Alt Najerilla i Alt Iregua amb explotacions en règim extensiu per conèixer el maneig que fan del bestiar i les possibilitats de millora per a la prevenció d'atacs de llop.
- Inici d'un projecte pilot de caràcter experimental per avaluar l'ús d'aversion condicionada del llop basat en olors per inhibir-ne l'apetència pel bestiar domèstic.
- S'ha inclòs una intervenció territorial, dins dels ajuts agroambientals per a la 'Compatibilització dels sistemes de pasturatge tradicionals a l'entorn del llop', amb una prima anual de 60€/UGM dirigida a les explotacions ramaderes inscrites al Registre Oficial d'Explotacions Agràries (REGA) de la Rioja, del tipus producció i reproducció, amb la classificació zootècnica compatible amb la realització del pasturatge, de les espècies oví i cabrum, entre els compromisos del qual està mantenir a l'explotació gossos de guarda i defensa, com mastins o els seus encreuaments, per a la cura dels ramats, almenys un per cada 150 ovelles i cabres.
- S'ha contemplat l'extracció i la captura d'exemplars de forma excepcional i selectiva quan es compleixin els 3 criteris indicats a la Disposició Addicional Primera de l'Ordre TED/980/2021, de 20 de setembre. El control ha de ser realitzat per agents forestals, o per personal especialitzat i autoritzat sota la seua supervisió (vore annex 7.7).

No obstant això, ara amb el canvi de govern que s'ha produït en la Comunitat de La Rioja, s'ha dut a terme una reunió entre UPA (Unión de Pequeños Agricultores), on podien assistir tots els ramaders del territori i, la nova Consellera d'Agricultura, Ramaderia, Medi Ambient i Transició Ecològica, Noemí Manzanos.

La reunió ha transcorregut en Viniegra de Abajo, un dels pobles de Les Set Viles. Allí s'han tractat els principals problemes als que fan front els ramaders enguany, com la tuberculosi, la sequera, i òbviamet, el llop.

Per part de la nova Consellera, s'han exposat les possibles propostes que intentarà complir durant la seua legislatura. Entre elles, cal esmentar l'augment del lucre cessant, eliminar el protocol d'extracció exemplars i incrementar a un 25% el control poblacional de l'espècie. Tanmateix, aquesta última, la Consellera ha aclarit que és una mesura difícil d'acomplir i que portarà treball, ja que el llop està protegit a nivell nacional.

Des d'un punt de vista personal i havent conegut diverses opinions sobre el tema, la solució passa per establir mecanismes d'ajudes i subvencions perquè els propietaris d'explotacions ramaderes a l'àrea de distribució del llop adopten mesures de protecció preventiva de manera que puguen igualar la rendibilitat de l'activitat en comparació amb explotacions en àrees sense llop.

Ací s'inclouen ajudes per al pasturatge vigilat, ja siga per agents forestals o drons, la creació de tancaments o l'adquisició i el manteniment de gossos de races adequades per a la defensa del bestiar (incloent boví i equí) davant del llop en nombre suficient perquè contribueixin a reduir la vulnerabilitat dels ramats davant dels atacs.

De tant en tant, les mesures preventives adquirides per l'explotació deurien ser avaluades, monitoritzades i actualitzades per establir-ne l'eficàcia partint de la investigació i del coneixement, i comptant amb la participació del sector. S'hauria de buscar la màxima efectivitat per a cada zona i tipus de bestiar.

També es deuria analitzar regularment la necessitat de construcció i millora d'infraestructures que faciliten el maneig i la vigilància del bestiar en extensiu, així com planificar l'execució comptant amb la participació dels ramaders locals, actuant especialment allà on el bestiar poguera quedar més exposat a la depredació per llop, fent tancaments suficientment amplis per guardar ramats, millorant refugis i albergs de muntanya per facilitar estades llargues, abeuradors i camins d'accés a les zones de pastures. Aquests tancaments haurien d'incloure zones pasturables o en el seu cas la possibilitat de realitzar esbrossades i posterior control de matolls per a la seua millora (s'hauria de tindre en compte que la fauna silvestre de mida mitjana i xicoteta fora capaç de passar sense problema).

Altra mesura seria mantenir una comunicació regular amb els titulars d'explotacions ramaderes en extensiu a l'àrea de distribució del llop, a través dels agents forestals i els tècnics gestors, per tal de conèixer el maneig del bestiar, realitzar avaluacions individuals en explotacions d'alt risc o amb danys elevats i estudiar les possibilitats de millora per a la prevenció d'atacs.

A més a més, donar suport a l'adquisició de dispositius de localització per a ramats i gossos de protecció que faciliten el maneig del bestiar. Així com afavorir projectes d'innovació tecnològica i científica, aplicables a la ramaderia extensiva, ja que aportarien noves eines per a la seua pervivència i millora.

A banda d'indemnitzar els danys ocasionats pel llop sobre el bestiar, es deurien establir mecanismes que agiliten la tramitació i el pagament dels mateixos. A efectes de la correcta

identificació dels danys, s'hauria de reforçar la formació del personal implicat en la verificació dels mateixos.

També, donar suport a mesures que pogueren sorgir per part del sector ramader per optimitzar la cura i la vigilància de ramats, com ara la contractació subvencionada de pastors de suport o de substitució, en moments i llocs on els ramats pogueren quedar més vulnerables com a les pastures d'altura durant l'estiu. En aquest sentit, s'hauria de fomentar especialment la contractació de persones procedents de les escoles de pastors (en Brieva de Cameros s'ha inaugurat una fa uns mesos) o altres mòduls formatius del sector i amb coneixement del medi. I per últim, seria precís mantindre actualitzat el registre ja existent amb els expedients de danys de llop on es reunira informació bàsica sobre els esdeveniments de depredació sobre el bestiar i els imports de les indemnitzacions tramitades a fi de valorar l'afecció a la ramaderia, incloent al registre si les explotacions que hagueren patit danys comptessin o no amb mesures de protecció preventiva i quines.

5. CONCLUSIONS

5.1 Síntesis de les principals propostes

Actualment, el llop està vivint la seua millor època després de moltes dècades, i probablement continue així en un futur pròxim. Tot depèn del grau de racionalitat i tolerància que puguem aconseguir els éssers humans. S'ha d'acceptar que, en algunes zones el llop estiga totalment protegit i que, en altres llocs pugui controlar-se la seua població o impedir la seua presència inclòs. També s'ha d'entendre que el llop no pot únicament viure en reserves naturals o zones deshabitades, sinó que pot habitar en zones rurals coexistent amb activitats humanes com la ramaderia.

No obstant, exigir que les poblacions de llops segueixen augmentant és un objectiu amb poc de sentit. Estratègicament, es preferible acceptar la reducció de poblacions que provoquen nivells inassolibles de conflictes, sempre amb una planificació científica d'eliminació d'exemplars, i la seua expansió territorial, en comptes de la seua caça indiscriminada.

Perquè això pugui passar, s'ha de canviar la mentalitat sobre el llop. També en una part de la societat que habita a les ciutats i que veu al llop amb una mirada romàntica de la natura.

Per altra banda, a l'hora de realitzar les entrevistes a ramaders de la zona, la gent ha mostrat tindre passió pel seu treball i que estima els seus animals. N'hi haurà èpoques en les que treballen més i èpoques en les que tinguen menys feina, però, el que han demostrat és que tenen un treball on cal molta dedicació i esforç, amb vacances complicades i ingressos sovint exigus, moltes vegades castigats per la competència deslleial de les macrogranges. A més a més, mantenen els pobles de la serra vius i connectats entre ells. Per totes les raons exposades al llarg del treball la convivència entre el llop i l'home només es pot garantir si es dona suport amb normativa i ajudes, amb agilitat administrativa i comprensió de tots els implicats en el conflicte.

5.2 Reflexions sobre la importància de la conservació del llop i l'activitat ramadera

El llop ha estat protagonista de molts contes, històries i llegendes, negres en molts casos, principalment com a protagonista negatiu en la majoria d'elles. Associat a eixe protagonisme

no podem ignorar la seua influència en la vida rural, sobretot en les zones muntanyenques. Malgrat ser cert que fuig davant la presència humana, i que no hi ha constància d'atacs a persones des dels anys 70 que s'enregistrà el darrer cas, (del qual es creu que fou provocat per gossos assilvestrats i no de llops), és complicat evitar la por i malvolença que des de sempre se li ha tingut, sense entrar a valorar si mereixuda.

És molt difícil tindre una bona mirada cap a una espècie que implica pèrdues econòmiques o morts en els caps de bestiar que produeix el teu sustento. Una espècie que també ha ocupat titulars en notícies, no sempre transparents o informatius, sinó en ocasions malintencionats, cridaners i desmesurats. I també podem analitzar si les mesures preses en determinats moments del passat segle han estat encertades, si l'administració és reparadora, justa o equilibrada. Fins i tot en si el punt de vista ecologista i idealitzat de l'urbanita que viu a molts quilometres dels llops i no pateix la seua interacció té la mateixa validesa.

La duresa i dificultat de la vida rural, ja és prou elevada com per a afegir més motius al seu abandonament, a la despoblació de l'interior, a l'envelliment de la població en eixes zones, a la pèrdua d'un sector imprescindible per a la vida sostenible.

El llop té un paper vital en el cim de la piràmide alimentària, com a gran carnívor en els territoris que hi habita, regulant les poblacions d'espècies d'herbívors més grans com cérvols, daines, cabirols entre d'altres, o omnívors com porcs senglars. No a soles evita superpoblacions i les destrosses que per a l'agricultura pot suposar la proliferació d'aquests ungulats sinó que amb els seus atacs els obliga al moviment continu, de manera que amb eixa migració forçosa evita que acaben amb el pasturatge de les zones, afavorint el creixement i la recuperació de la vegetació de les que descansen.

La cadena tròfica es veu clarament alterada quan una de les baules manca d'ella. Afectant a altres moltes espècies que competeixen per l'aliment, per la reducció d'aquest.

En altres països d'Europa i Amèrica, s'han viscut esdeveniments semblants pel que fa al llop, havent convertit la seua amenaça en una minva considerable i, en algunes zones, serralades i parcs naturals, fins i tot en desaparició i extermini. La consciència ecològica i mediambiental ha suposat un canvi en la mirada i la forma d'afrontar el conflicte entre el llop i els ramaders, que des dels anys 70 s'ha traduït en iniciatives, tant de protecció com legislatives. Potser en Espanya aquest important canvi vingués de la mà del documental sobre el llop, de Félix Rodríguez de la Fuente, però no és menys cert que aquestes actuacions s'han produït en quasi tots els països, des de centre-Europa fins Yellowstone, que estigueren a punt d'erradicar-ho dels seus boscos.

En tot conflicte, la missió del mitger és escoltar les diferents parts implicades, assolint les distintes sensibilitats per tal d'acostar posicions, que en moltes ocasions estan enquistades o en extrems tan separats que es fa difícil trobar punts de trobada. Sempre és aconsellable evitar els radicalismes, les estridències i les victòries, perquè tindre guanyadors comporta haver perdors. I si en la resolució no ha hagut cessions per tots els costats, difícilment tots els implicats se sentiran part d'ella, que és l'única forma de que siga satisfactòria i duradora.

És per això que a més del recull de dades, normatives, notícies, censos i registres, s'ha considerat necessària dur a terme en aquest projecte la part de les entrevistes amb diferents ramaders, forestals, tècnics en medi ambient, biòlegs i administració. S'ha intentat escoltar punts de vista que aglutinen totes les sensibilitats i idiosincràsies per poder mostrar-los en aquest treball.

5.3 Possibles línies d'investigació futura

En un futur, com a mesura de prevenció i per tal de controlar les poblacions dels cànids sense haver de matar-los, s'hauria d'estudiar la possibilitat de poder castrar a alguns individus. És veritat que capturar-los és una feina complexa però, podria ser una mesura que agradaria als dos bàndols del conflicte.

Altres mesures com geolocalitzar exemplars o aromatitzar el ramat amb una olor que detesten els llops deuriem continuar desenvolupant-se perquè poden ser prou eficaces com a ajuda per als ramaders.

6. BIBLIOGRAFIA

- Alfonso, M. (2021). *Gobierno y comunidades dan el primer paso para vetar la caza del lobo*. La voz de Galicia. <https://www.lavozdegalicia.es/noticia/somosagro/ganaderia/2021/02/04/gobierno-comunidades-dan-primer-paso-vetar-caza-lobo/00031612460632980585136.htm>
- Almarcha, F., y Pastor-Alfonso, M. J. (2019). El turismo lobero en la Sierra de la Culebra. *Líder. Revista labor interdisciplinaria de desarrollo regional*, (35), 137-160. : <https://ceder.ulagos.cl/lider/images/numeros/35/6.-AlmarchaPastor-Alfonso.pdf>
- Carreteras de la sierra riojana, cortadas en protesta por el parque natural y los ataques del lobo | Actualidad | Cadena SER*. (2022). <https://cadenaser.com/rioja/2022/05/27/carreteras-de-la-sierra-riojana-cortadas-en-senal-de-protesta-por-el-parque-natural-y-los-ataques-del-lobo-radio-rioja/>
- Castilla y León, Cantabria, Galicia y Asturias acudirán a los tribunales si se considera al lobo como especie protegida | El Norte de Castilla*. (2021). <https://www.elnortedecastilla.es/castillayleon/castilla-leon-cantabria-20210205205730-nt.html?ref=https%3A%2F%2Fwww.google.com%2F>
- Clavero, M., García-Reyes, A., Fernández-Gil, A., Revilla, E., & Fernández, N. (2022). *Where wolves were: setting historical baselines for wolf recovery in Spain*. *Animal Conservation*, 26, 2, 239-249. <https://doi.org/10.1111/ACV.12814>
- Coexistencia ganadería extensiva y gestión del lobo en La Rioja - Medio ambiente - Portal del Gobierno de La Rioja*. (n.d.). <https://www.larioja.org/medio-ambiente/es/biodiversidad/coexistencia-ganaderia-extensiva-gestion-lobo-rioja>
- Decreto 12/2923, de 5 de abril, por el que se aprueba el Plan de Gestión del lobo (*Canis lupus*) en La Rioja y su coexistencia con la ganadería extensiva. <https://web.larioja.org/normativa?n=03347>
- El lobo en España, en gráficos*. Ep data. (2021) <https://www.epdata.es/datos/lobo-espana-graficos/612>
- García, J. (2021). *La huella del Lobo en la cultura y el territorio cantábricos*.
- González, V. (2015). *La ganadería y el lobo en España*. Universidad de León, León.
- La Mesa Social de la Ganadería Extensiva y el Lobo presenta las líneas acordadas para favorecer la coexistencia*. Europa Press La Rioja. (2022). <https://www.europapress.es/la-rioja/noticia-mesa->

[social-ganaderia-extensiva-lobo-presenta-lineas-acordadas-favorecer-coexistencia-20220420193046.html](https://www.eldiadelarioja.es/noticia/z98fb32aa-b808-a996-0abbe03a60018043/202309/hartazgo-en-viniegra)

La Raza Limusina. Federación Española criadores Limusin. (n.d.). <https://www.razalimusin.org/la-raza-limusina>

Muro, R. (2023) *Hartazgo en Viniegra*. El día de La Rioja. <https://www.eldiadelarioja.es/noticia/z98fb32aa-b808-a996-0abbe03a60018043/202309/hartazgo-en-viniegra>

Muro, R. (2023) *El lobo diezma la cabaña ganadera de Las 7 Villas en 222 cabezas*. El día de La Rioja. <https://www.eldiadelarioja.es/noticia/z98e4e270-bc55-2b07-902133243551ad31/202309/el-lobo-diezma-la-cabana-de-las-siete-villas-en-222-cabezas>

La Rioja aprueba un protocolo de “extracción” de lobos para proteger a la ganadería extensiva. Interempresas. (2023). <https://www.interempresas.net/Ganadero/Articulos/472117-Rioja-aprueba-protocolo-de-extraccion-de-lobos-para-proteger-a-ganaderia-extensiva.html>

Listado de Especies Silvestres en Régimen de Protección Especial y Catálogo Español de Especies Amenazadas. Ministerio para la transición ecológica y el reto demográfico. (n.d.). <https://www.miteco.gob.es/es/biodiversidad/temas/conservacion-de-especies/especies-proteccion-especial/ce-proteccion-listado.aspx>

Lora Bavo, P., Villar Lama, A. (2020). *Lobo ibérico y turismo en la “España vaciada”*. TERRA: Revista de Desarrollo Local, 6, 179. <https://doi.org/10.7203/TERRA.6.16822>

Mech, L. D., Boitani, L. (2003). *Wolves: behavior, ecology, and conservation*. Journal of Mammalogy, 85, 4, 814–815. [https://doi.org/10.1644/1545-1542\(2004\)085<0815:BR>2.0.CO;2](https://doi.org/10.1644/1545-1542(2004)085<0815:BR>2.0.CO;2)

Ortega, P. (2023). *La Rioja: Primer Plan de Gestión del lobo elaborado a partir de un proceso de participación y mediación social llevado a cabo por la Fundación Entretantos*. Fundación Entretantos. <https://www.entretantos.org/la-rioja-primer-plan-de-gestion-del-lobo-elaborado-a-partir-de-un-proceso-de-participacion-y-mediacion-social-llevado-a-cabo-por-la-fundacion-entretantos/>

Prat, F. G. (2002). *El retorn del llop (canis lupus, L. 1758) als Pirineus. (Reflexions sobre conservació de la natura i el món pastorívol a la muntanya)*. Annals Del Centre d’Estudis Comarcals Del Ripollès, 301–312. <https://raco.cat/index.php/AnnalsCER/article/view/211067>

Recasens, C. (2020). *El llop, a poc a poc, torna a casa*. Món Planeta. <https://monplaneta.cat/actualitat/llop-poc-poc-torna-casa-18194/>

Registro de explotaciones ganaderas - Trámites - Portal del Gobierno de La Rioja. (n.d.). <https://web.larioja.org/oficina-electronica/tramite?n=00435>

Resolución 870/2022, de la Consejería de Sostenibilidad, Transición Ecológica y Portavocía del Gobierno por la que se actualizan las cantidades abonadas en los procedimientos de reclamación de responsabilidad patrimonial por daños ocasionados por el lobo. <https://www.larioja.org/larioja-client/cm/medio-ambiente/images?idMmedia=1448035>

UPA (2015) *Datos sobre los sistemas ganaderos extensivos en Las Siete Villas*. Dades inèdites.

UPA (2022). *Datos sobre las indemnizaciones por cabeza de ganado*. Dades inèdites.

UPA (2023). *Datos sobre los ataques de lobo en La Rioja*. Dades inèdites.

7. ANNEXOS

7.1 Distribució geogràfica

L'evolució de la població del llop en Espanya ha estat semblant a la d'altres països d'Europa, sent en determinades èpoques perseguit amb l'ànim d'exterminar l'espècie. Segons González (2015), si al segle XIX ocupava pràcticament tota la península, tret de les zones costaneres, en entrar el segle XX, la minva constant conduí la seua població fins el seu mínim nivell en la dècada dels 70, desapareixent pràcticament de la meitat oriental. Fins eixa dècada, el llop fou legalment considerat com una feristela que podia i devia ser perseguida en qualsevol època de l'any i amb tots els mitjans, incloent per descomptat el verí. Només romangué una població continua arraconada en el nord-oest del país, en bona part de Galícia i les àrees muntanyenques de León i Zamora, zones de la Serralada Cantàbrica i la serra de la Demanda. En el sud-oest, frontera amb Portugal i Serra Morena, sobreviuen nuclis aïllats en clar declivi.

A partir de la dècada dels setanta, la nova consciència conservacionista, el despoblament rural i l'increment dels ungulats silvestres augmentaren la tolerància per part de l'home cap al llop, creant les condicions favorables perquè l'espècie començara a recuperar-se en gran part de la seua àrea de distribució mundial (González, 2015).

Com diu García (2021), en aquest període, es van dur a terme accions per protegir el llop i regular-ne la caça. El 1973, el llop va ser inclòs al Llistat d'Espècies Silvestres en Règim de Protecció Especial, cosa que va suposar un primer pas cap a la seua conservació. Es van establir àrees de protecció i es van promoure mesures per reduir els conflictes amb la ramaderia, com l'adopció de pràctiques de maneig i l'ús de mesures preventives.

Aquestes accions van permetre que les poblacions de llops es recuperaren a algunes regions d'Espanya (González, 2015). Els nuclis principals de distribució del llop es van mantenir a les regions muntanyenques del nord, prèviament anomenades i, a banda d'això, durant aquest període, també es va registrar una recolonització en àrees on el llop havia desaparegut amb anterioritat (García, 2021).

Des d'aleshores a l'actualitat s'ha recorregut un llarg camí. Ara, com comenta González (2021), la conservació del llop com a espècie és una obligació de l'Estat espanyol i, la caça legal i el control estan regulats, encara que la caça il·legal segueix sent un fet generalitzat. En l'actualitat, es tracta de conservar l'espècie com element essencial de la fauna espanyola, la qual cosa no implica la seua protecció estricta. L'element constant d'aquest procés ha sigut la gradual reducció de la mortalitat causada per l'home, recolzada per una societat cada vegada més conservacionista.

És important tenir en compte que la distribució del llop a Espanya encara enfronta desafiaments i limitacions. Els conflictes amb la ramaderia, la fragmentació de l'hàbitat i la manca de connectivitat entre les poblacions són alguns dels obstacles per a una recuperació completa i una distribució més àmplia del llop al país (Almarcha y Pastor-Alfonso, 2019). De fet, fins l'última llei nacional en 2021, en funció de la ubicació geogràfica, la normativa relacionada amb el cànid canviava (Ministeri per a la transició ecològica i el repte demogràfic, 2021). Una de les divisions administratives que s'utilitzava com a referència era el riu Duero, ja que travessa el país d'est a oest. Segons aclareix González (2015), el nord d'aquest riu, on es troben totes les regions de les comunitats autònomes de Galícia, Astúries, Cantàbria i part de Castella i Lleó, el llop estava protegit i es considerava una mena d'interès especial. Aquestes regions tenien establertes normatives específiques per a la protecció i conservació del llop. A més a més, la caça del llop

estava estrictament regulada i només es permetien en casos excepcionals i sota condicions específiques. També es van implementar mesures per mitigar els conflictes amb la ramaderia, com ara compensacions pels danys ocasionats pels llops a la cabana ramadera. Tanmateix, al sud del riu Duero, com la major part de Castella i Lleó, Castella-la-Manxa i altres comunitats autònomes, la normativa relacionada amb el llop era diferent. En general, el llop no comptava amb el mateix nivell de protecció que al nord del Duero. En aquestes regions es permetia la caça del llop en determinades temporades i sota certes condicions establertes per la normativa cinegètica. A més, la gestió del llop estava orientada principalment a regular les poblacions i mitigar els possibles conflictes amb la ramaderia.

En el mapa següent (Figura 27), s'observa com n'hi ha nuclis reduïts per la zona d' Andújar, Serra Morena i els Pirineus. Aquesta última és interessant ja que, si aquestes poblacions continuaren expandint-se, podrien crear la connectivitat ecològica de la qual es parlava anteriorment i afavorir així l'intercanvi genètic amb nuclis de procedència franc-italiana.

Figura 27. Distribució territorial actual de la població ibèrica de llops (en blau el riu Duero).
Font: González (2015).

7.2 Hàbitat i alimentació del llop

Com informa García (2021), el llop és un animal que ocupa gran varietat de mitjans, sempre que li proporcionen aliment i protecció contra l'home. En Espanya, habita en paisatges molt diversos, incloent-hi zones agrícoles amb escassa cobertura vegetal i pràcticament desproveïdes d'ungulats silvestres. Per exemple, a Galícia, viu en mitjans amb alta densitat de població humana, alimentant-se de restes d'escombraries, carronya i bestiar i, a la Serralada Cantàbrica ocupa muntanyes cobertes de matolls, boscos i pastures...

El factor més important per explicar la distribució del llop a la comarca de Les Set Viles és la intervenció humana i les variables que s'hi associen; la presència de grans masses boscoses té també influència, encara que menor.

Al nostre país, l'hàbitat òptim per al llop té, segons Prat (2002), bàsicament tres característiques: protecció contra l'home, suficient quantitat d'aliment i no generar conflictes entre llops i interessos humans. Aquestes zones solen presentar:

- Una densa cobertura vegetal i una escassa densitat de població (uns 10 habitants/ km²);
- Elevades poblacions d'ungulats silvestres juntament amb bestiar domèstic;
- La caça major no representa un recurs econòmic molt important i el bestiar no es maneja en règim extensiu.

En qualsevol cas, l'actitud per part de l'ésser humà és tan important o fins i tot més que l'aliment o la cobertura vegetal. Com més gran siga la tolerància per l'home, menys requeriments ecològics necessiten els llops per viure.

Tot i que el llop ocupa algunes zones del nostre país amb hàbitats de qualitat (González, 2015), de vegades s'ha de moure per àrees més pobres, en les quals s'incrementen els conflictes amb l'home, de manera que es redueixen les seves possibilitats de supervivència. No obstant, això no sol ser un problema ja que són animals amb un ample territori i acostumats a recórrer gran quantitat de quilòmetres al dia.

També, els llops són uns depredadors flexibles i oportunistes amb una capacitat sorprenent per localitzar menjar, seleccionant a cada moment els exemplars més vulnerables, com animals molt joves, vells o que estan en pitjors condicions físiques (García, 2021).

Als ecosistemes naturals, les preses principals del llop són gairebé sempre mitjans i grans ungulats, però la seua gran capacitat d'adaptació es reflecteix en una dieta molt variada que li permet aprofitar carnyes de bestiar domèstic i fins i tot deixalles generades per l'ésser humà (García, 2021). La proporció d'ungulats silvestres, en relació amb els domèstics a la dieta depèn de la disponibilitat de les dues classes de presa.

En l'Alt Najerilla, el llop té una àmplia varietat d'herbívoros en 'el seu menú'. La seua preferida, segons han comprovat els agents forestals degut als cadàvers que s'han trobat per la zona (Figura 28), són els cérvols (especialment cries i femelles), ja que és l'ungulat amb més densitat de població en la serra.

Figura 28. Cadàver de cérvol parcialment devorat pel llop. Font: pròpia (2023).

També s'han trobat restes de cabirol, però aquests són menys habituals degut a que no n'hi ha molts exemplars per eixa regió. Els porcs senglars sí que són una feina difícil per al cànid ja que són animals molt agressius i perillosos a l'hora de defensar a les seues cries. També es poden

trobar llebres, conills o perdius, però clar, trobar indicis de que han sigut devorats pel llop és complicat degut a la seua grandària i, de normal, no solen quedar restes.

Segons estudis sobre l'alimentació del llop a la Península Ibèrica (Mech i Boitani, 2003), podem resumir que el llop adapta la seua dieta als recursos alimentaris que té al seu territori i que pot obtenir amb un menor esforç. Per aquest motiu, si hi ha prou preses silvestres però també bestiar domèstic, sense una vigilància adequada, predrà sobre aquests darrers. En la Figura 29, una ovella prenyada acabada de ser devorada, a escassos metres del seu pavelló i a plena llum del dia:

Figura 29. Cadàver d'ovella recentment devorada (Viniegra de Arriba). Font: pròpia (2023).

Tal i com comenta González (2015), el llop ha evolucionat per caçar ungulats vulnerables i, poques preses són tan vulnerables com els animals domèstics. Els danys no es produeixen per manca de preses silvestres sinó per la pròpia vulnerabilitat del bestiar que, després de milers d'anys de domesticació ha perdut gairebé totalment la seua capacitat de fugida i defensa. Per això resulta tan fàcil i temptador per als llops atacar-los. A més, el seu agrupament fa que resulte molt rendible atacar-los en termes energètics.

Entre el bestiar domèstic susceptible de ser predat pels llops a la comarca de Les Set Viles es troben: ovelles, cabres, vaques i cavalls (les cabres es troben immerses en els ramats d'ovelles, no n'hi ha ramats exclusivament de cabres com a tal en aquesta regió), existint notables diferències en la predació de les espècies citades segons la vulnerabilitat. Com indica Prat (2002), la mida del bestiar és un factor decisiu, ja que el llop, encara que té canins ben desenvolupats i músculs masseters potents, per mossegar, no salta sobre la presa ja que no té urpes. Per tant, per capturar una presa ho ha de fer amb les quatre potes a terra o, almenys, amb les dues del darrere. La massa corporal del llop ibèric també limita la capacitat de predació d'un individu aïllat. Així, el bestiar de major talla (boví i èquids), té avantatges sobre el bestiar menor per defensar-se dels atacs per llops, dels quals les úniques víctimes solen ser els poltres i vedelles. Encara que, la mida d'ovelles i cabres continua sent més assequible per al llop, en les quals hi ha notables diferències morfològiques i de comportament entre elles.

Per aquesta raó, on hi ha ovelles i cabres, el llop no busca res més, preferint les ovelles sobre les cabres, ja que, a més a més de que les ovelles són molt menys àgils i més gregàries que les cabres, la preferència del llop per l'ovella es deu a que aquesta no es queixa quan el llop l'ataca, ni alarma a gossos i pastors, cosa que sí fa la cabra. L'ovella no està alerta, ni fuig com la cabra, i la pell de l'ovella és feble a l'esquinçament mentre que la de la cabra és més forta (González, 2015).

Així doncs, l'ovella és l'espècie de bestiar sobre la qual se centra la predació del llop. Això es coneix des de fa milers d'anys i a qualsevol lloc del món on hi ha llops i ovelles es dona aquesta circumstància.

A Espanya, segons González (2015), la distribució dels danys al bestiar és irregular, ja que prop del 80% es produeixen en àrees muntanyenques, on només viu el 20% dels llops. La raó de tal desproporció és que a les zones muntanyenques el bestiar es maneja majoritàriament en sistemes extensius, on els animals pasturen lliures per la muntanya, sense la companyia permanent d'un pastor.

Molts pastors de Les Set Viles esmentaven com a terra de llops La Serra de la Culebra (abans del greu incendi que devastà més de 30.000 ha en juny de 2022) i la comparaven amb la Serra de la Demanda. Per eixa zona de Zamora, les grans planures permetien tindre localitzats els ramats a prou distància al mateix temps que facilitaven la vigilància tant als ramaders com als mastins. Tanmateix, a la Serra de la Demanda els terrenys són escarpats, amb moltes valls impenetrables degut a la densa vegetació i zones molt boscoses, és a dir, condicions complexes per a mantindre un ramat controlat i tanmateix perfectes per a un llop. A més a més, degut a aquestes condicions orogràfiques, un atac de llop pot suposar moltes més pèrdues que en una zona de planura, ja que, el ramat es dispersa i moltes reses poden despenyar-se i perdre's. Per la qual cosa, a banda de tots els caps de ramat que ha pogut matar el llop, cal sumar tots els que no has trobat per les conseqüències.

A més a més, els llops maten sovint més preses de les que poden menjar, sobre tot ovelles. Aquesta predació excessiva deixa la impressió de que els llops maten per diversió augmentant així l'actitud negativa dels ramaders cap a l'espècie. La causa que genera aquesta conducta desmesurada és que el llop, com la majoria dels mamífers carnívors, no ha desenvolupat un mecanisme fisiològic específic de inhibició de l'agressivitat durant la caça per aturar la seua actitud de depredador, pel fet que al llarg de la seua història evolutiva no se'ls ha presentat una situació semblant a la que es troben davant dels animals domèstics (Prat, 2002). La predació múltiple o excessiva (matar més preses de les que pot menjar), la realitzen aquells llops que es troben amb preses altament vulnerables, aprofitant aquesta oportunitat inusual (González, 2015).

En Espanya, la predació excessiva és coneguda popularment com "llobades" i és una característica habitual dels danys provocats pel llop al bestiar. Solen produir-se sobre ovelles i durant la nit, quan el bestiar es troba lliure o a corrals sense vigilància. Semblen ser factors decisius l'absència de mastins i la permeabilitat de la cleda. Les "llobades" fan que l'espècie siga molt conflictiva en àrees poblades, especialment en zones on la ramaderia constitueix un recurs econòmic important, provocant la ira i venjança dels ramaders a l'hora que els mitjans de comunicació divulguen el succés, incrementant així el conflicte social a la zona. En qualsevol cas, la principal preocupació de molts ramaders no és la pèrdua d'algun exemplar, ni tan sols que els llops acaben amb un nombre relativament elevat d'animals, sinó la possibilitat de perdre la major part o la totalitat del seu ramat a un sol atac en crear-se una situació de pànic.

7.3 Programes de conservació del llop

Com s'ha citat anteriorment, el llop és un animal que recorre gran quantitat de quilòmetres al dia i, per a una millora en el seu estat de conservació, es deu seguir una sèrie de prioritats d'actuació.

Per exemple, com proposa el Pla de Gestió de La Rioja (Portal de Govern de La Rioja, n.d.), per a l'expansió geogràfica del seu àrea de distribució, s'ha d'incrementar la vigilància i el control dels territoris que constitueixen àrees de potencial expansió del llop des de les àrees actuals de distribució. També, per mitjà de mesures reforçades de seguiment i vigilància, implantació de mesures de protecció de bestiar i actuacions coercitives d'activitats relacionades amb el furtivisme i enverinament de l'espècie, es deu afavorir l'establiment de rajades a les àrees actuals de distribució perifèrica .

Mitjançant mesures de gestió de l'hàbitat de refugi i alimentació de l'espècie, amb una rellevància especial en àrees de possible connexió entre la població ibèrica i l'europea, l'establiment de corredors ecològics per al llop serà menys complex, on es prestarà especial atenció a l'anàlisi de connectivitat derivada de grans infraestructures i se'n definiran les prioritats de permeabilització.

Altres mesures són reforçar els programes d'informació i sensibilització en àrees de recolonització previsible del llop per tal de millorar i adaptar la percepció de la societat i prevenir possibles interaccions negatives amb la ramaderia i, afavorir l'expansió del llop en aquelles zones amb més presència d'ungulats silvestres i on les pràctiques ramaderes en extensiu s'han reduït o desaparegut, reduint així els conflictes amb aquesta i ajudant a un control poblacional d'herbívors.

La disponibilitat d'aliment també és important, especialment en àrees amb escassetat de preses naturals silvestres per al llop. Per això, per part dels gestors d'explotacions ramaderes, cal augmentar la disponibilitat de carronya mitjançant la incentivació de la presentació de sol·licituds per a l'abandó de cadàvers de bestiar extensiu dins de les zones de protecció per a l'alimentació d'espècies necròfages i, agilitzar les autoritzacions per part de les administracions competents.

Així mateix, cal garantir que la situació sanitària dels cadàvers aportats no supose efectes negatius sobre el llop i una altra fauna. També, és necessari valorar el foment, amb àmbit general, de l'alimentació dissuasiva, sota criteris científics i tècnics, per minimitzar depredació sobre el bestiar en determinades èpoques de l'any i preferentment amb cadàvers d'ungulats silvestres.

Una altra millora de conservació està en el seu estat sanitari, ja que s'ha de realitzar un seguiment per impulsar el control de malalties transmissibles del llop mitjançant la revisió d'exemplars morts o prenent mostres en animals vius capturats per al marcatge amb emissors i anàlisi en excrements (Figura 30). Els resultats obtinguts formaran part del Pla de vigilància sanitària en fauna silvestre desenvolupat per les autoritats competents de sanitat animal. A més a més, desenvolupar programes de maneig veterinari aplicable al llop i altres cànids simpàtrics, com raboses o gossos, a través de les tècniques considerades més eficaces redueix altes prevalences de malalties. Aquestes actuacions són especialment importants en nuclis poblacionals, rajades o territoris on es registren prevalences elevades d'epizooties que estan condicionant la supervivència d'exemplars i la seua dinàmica demogràfica natural.

Figura 30. Excrements de llop trobats per la zona de Mansilla. Font: pròpia (2023).

A més a més, la captura i retirada del medi natural de gossos s'ha de fomentar per tal de prevenir la hibridació amb llops. Sempre seguint les recomanacions d'experts i en casos sospitosos d'hibridació o de rajades mixtes de llops i gossos.

Per això, es deuen realitzar campanyes informatives i de control destinades a entitats locals i particulars per evitar el foment voluntari de la hibridació amb gossos, així com la presència de gossos incontrolats o desproveïts de l'adequada identificació al medi natural.

Els gossos solts, errants i assilvestrats, poden ocupar el nínxol ecològic del llop, poden provocar freqüentment danys al bestiar i a les espècies silvestres i sovint els seus danys són atribuïts a llops. Tant la seua eliminació com l'adequat peritatge i compensació de danys (distingint-ne l'origen) han de formar part de la política de conservació d'aquesta espècie. Actualment, la consideració dels gossos assilvestrats com a espècies exòtiques invasores està contemplada a la normativa estatal i convé adoptar mesures operatives per a la retirada d'aquests animals del medi natural.

Una idea és estudiar la possibilitat d'implantar sistemes de localització i posicionament geogràfic (GPS) en tots aquells gossos de caràcter domèstic i d'ús ramader o cinegètic, quan no puguin estar controlats de manera contínua i directa pels titulars o responsables de la seua tinença.

En els casos en què es planteja la realització d'accions de restauració de la funcionalitat d'ecosistemes a través de la presència d'un gran depredador com el llop, es desenvoluparan estudis i plans específics per a la translocació o el reforçament amb exemplars provinents de nuclis font de llop d'altres zones d'Espanya, seguint les directrius tècniques per al desenvolupament de programes de reintroducció i altres translocacions amb finalitats de conservació d'espècies silvestres a Espanya.

Aquestes iniciatives es consideren positives tant pel que fa a la millora de l'estat de conservació global de l'espècie, ja que permeten expandir l'àrea de distribució, milloren la connectivitat i intercanvi genètic i redueixen les probabilitats de desaparició de subpoblacions, com de recuperació de la estructura i processos ecològics a nivell regional, o de desequilibris naturals per sobreabundàncies o escassetat de determinades espècies. Complementàriament, la

translocació d'exemplars des de les àrees font amb alta conflictivitat amb explotacions ramaderes pot contribuir a reduir aquesta conflictivitat.

7.4 Problemes associats a l'activitat ramadera

En els últims anys, han anat apareixent uns clars efectes negatius en les explotacions ramaderes de Les Set Viles deguts a l'acció continuada del llop sobre la ramaderia extensiva.

Els ramaders, actualment es veuen a soles, indefensos i, a més, es troben decebuts per la manca de suport per part de l'Administració. De fet, molts joves de la regió que pensaven en un futur com a ramaders, ja fóra per continuïtat en la família o per decisió pròpia, estan renunciant degut a que, si segueix així la situació, la seua labor és insostenible i poc rentable.

En maig del 2022, va haver-hi una protesta en la qual, la principal via de comunicació entre els pobles de Les Set Viles (LR-113), va aparèixer bloquejada per troncs i branques en diversos trams, tallant així el tràfic. A més a més, es van trobar rètols pintats, restes d'animals morts i senyals de tràfic amb pancartes, on es protestava per la mala gestió del problema amb el llop i es rebutjava rotundament el parc natural de l'Alt Najerilla, que estava projectat en eixes dates (Figura 31) (Cadena SER, 2022).

Figura 31. Protestes en contra dels atacs del llop. Font: Cadena SER (2022).

No hi hagué sancionats, malgrat tots els actes vandàlics que van ocórrer durant eixa setmana (segons admeten els paisans se coneixien els autors) ja que la situació estava capgirant-se cada vegada més i potser tibar més la corda hauria agreujat més el conflicte allunyant una solució (Cadena SER, 2022).

El principal problema de la regió en l'actualitat és que, si no hi ha persones que es dediquen a la ramaderia els pobles poc a poc aniran buidant-se, ja que no n'hi haurà altre sector que els pugua mantindre econòmicament en La Serra.

En el següent gràfic es pot veure l'evolució de la població en les regions de La Serra en 30 anys, sent La Rioja Alta on es troben Les Set Viles.

Aquesta taula proporciona dades fins al 2014 i s'observa com la població minva considerablement.

Taula 7. Evolució de la població en les Comarques de Serra en La Rioja. Font: UPA (2015).

Evolució de la població en les Comarques de Serra. Dades INE (1986 - 2014)				
Any	Serra Rioja Alta	Serra Rioja Mitja	Serra Rioja Baixa	Total
1986	4189	3378	1929	9496
2014	3818	2852	1506	8176
Disminució censal	371 (9%)	526 (16%)	423 (22%)	1320 (14%)

La següent gràfica ja és més concreta i mostra la suma de les persones residents en cada poble de Les Set Viles, amb un total de 202 habitants, on l'edat mitjana ronda els 50 anys i el 43% de la població són jubilats.

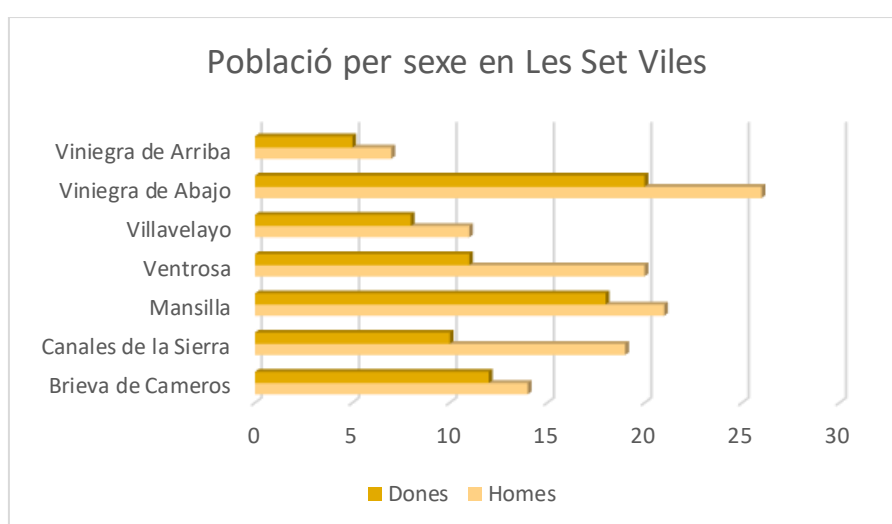

Figura 32. Gràfic de població de fet per sexe en Les Set Viles. Font: UPA (2015).

D'aquestes 202 persones, la població activa representa un 35%, dels quals, el 45% es dediquen a la ramaderia:

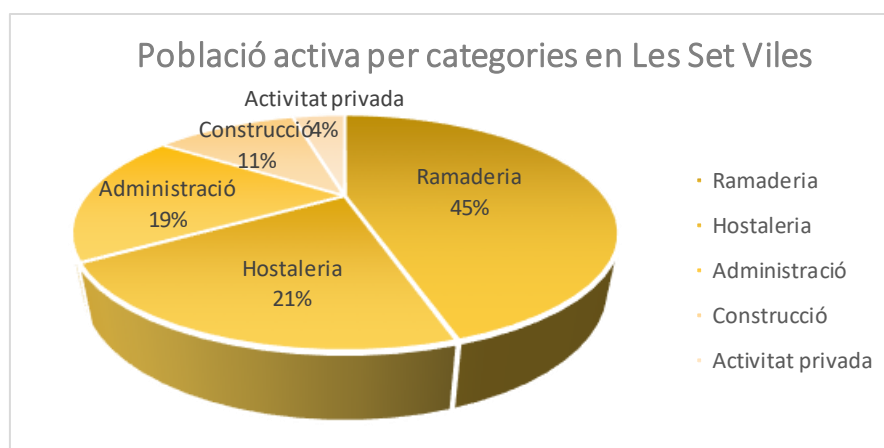

Figura 33. Gràfic de població activa per categories en Les Set Viles. Font: UPA (2015).

En el següent gràfic es mostren les edats dels ramaders, en el qual predominen les persones entre 50 i 60 anys:

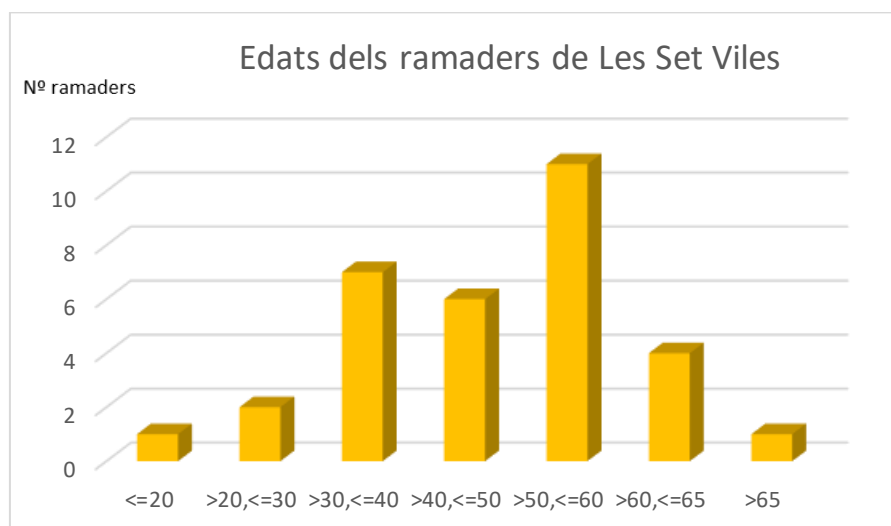

Figura 34. Gràfic d'edat dels ramaders de Les Set Viles. Font: UPA (2015).

Amb totes aquestes dades, tretes del Servei d'Estadística i Registres Agraris del Govern de La Rioja i, proporcionades pel sindicat agrari (UPA), es fa evident que cal un relleu generacional per a que aquest sector pugui continuar existint i no desaparega en la zona.

7.5 Legislació sobre la protecció del llop

Tot i no tractar-se d'una espècie amenaçada, ja que no està inclosa al Catàleg Espanyol d'Espècies Amenacades, el llop compleix les condicions per a l'aprovació d'una estratègia tal com ho contempla la normativa bàsica (Ministeri per a la transició ecològica i el repte demogràfic, 2021). Es tracta d'una espècie clau en el funcionament dels ecosistemes i distribuïda per diverses comunitats autònomes, pel que, en aquest sentit, diferents factors van aconsellar l'elaboració d'una estratègia nacional per al llop, entre els quals es trobaven la seua àmplia distribució i les extenses àrees de campeig, les amenaces que l'afectaven (que requerien un enfocament d'actuació comuna), l'interès social i les implicacions socioeconòmiques que generaven, principalment per depredar bestiar, així com el seu valor ecològic, científic, cultural i simbòlic.

La primera Estratègia per a la Conservació i Gestió del llop a Espanya va ser aprovada per la Comissió Nacional de Protecció de la Naturalesa el 2004 i per la Conferència Sectorial de Medi Ambient el 2005 (García, 2021). Aquesta primera estratègia establia la necessitat de revisar-la cada 10 anys, sent a més a més, necessari adaptar-la a l'estructura d'epígrafs indicats pel Reial decret 139/2011, de 4 de febrer (BOE, 2011). D'aquesta manera, es va revisar la seua estructura i contingut, tenint en consideració la informació més actualitzada i ajustant el diagnòstic de la situació a les evidències, normativa i plantejaments actuals. De la mateixa manera, es van recopilar les mesures realitzades fins a la data amb el propòsit d'avaluar-ne l'eficàcia, proposant i adaptant en conseqüència les prioritats a l'apartat sobre línies bàsiques d'actuació (García, 2021).

En relació amb l'avaluació de la implantació de les mesures recomanades a l'Estratègia per a la conservació i gestió del llop a Espanya aprovada el 2005, resulta interessant conèixer, inicialment, la finalitat i els objectius establerts aleshores. La finalitat d'aquesta estratègia era establir les

directrius per conservar, gestionar i restaurar poblacions viables de llops com a part integral dels ecosistemes espanyols, vetllant pel manteniment de les seves poblacions i assegurant la coexistència amb els usos humans. De fet, es van marcar sis objectius, on la inexistència d'indicadors i fórmules quantificades per determinar l'abast de les accions va generar dificultat addicional sobre l'avaluació de l'efectivitat de les accions empreses (García, 2021).

El primer dels objectius indicats va ser assegurar-ne la conservació a llarg termini i promoure la recuperació natural on fóra ecològica i socialment raonable. El segon objectiu principal de l'Estratègia precedent fou desenvolupar una gestió basada en objectius de conservació consensuats, tenint en compte la preocupació social i l'increment de l'àrea de distribució.

Per valorar aquesta mesura, fou necessari conèixer si les administracions competents havien compromès la posada en marxa de mecanismes de gestió d'acord amb les recomanacions i prioritats establertes a l'Estratègia aprovada el 2005 (García, 2021).

El tercer dels objectius va ser reduir al mínim els conflictes, millorant la coexistència del llop amb les comunitats rurals. Malgrat que el conjunt d'administracions concernides va realitzar una important tasca des del 2005 i van millorar substancialment els sistemes de peritatge i indemnització de danys i la inversió en aplicació de mesures de protecció i de prevenció de danys, és evident que els conflictes i els danys associats al llop no varen ser reduïts al mínim a Espanya durant el període de vigència de l'Estratègia precedent. De fet, la resolució de conflictes en algunes zones d'aparició més recent del llop continua sent difícil pel tipus de maneig de bestiar realitzat i la necessitat de reforçar tant la inversió com la voluntat de col·laboració del sector afectat (García, 2021).

Per últim, els objectius generals quart i cinquè al·ludien a augmentar el coneixement, promoure la divulgació i aconseguir el màxim suport social a la conservació i recuperació del llop, a més a més de promoure l'actualització del marc legal vigent, ajustant-lo a l'evolució de les poblacions de llops.

Pel que fa al coneixement, durant els darrers anys s'ha incrementat el nombre de publicacions, informes i articles relacionats amb l'ecologia i la compatibilitat de la gestió del llop respecte a la seua interacció amb els usos humans, per la qual cosa es pot considerar positiva aquesta part del quart objectiu. Tot i això, la societat en el seu conjunt no ha estat cohesionada de cara a aconseguir un suport global per avançar en la millora de l'estat de conservació, existint punts de vista diferents entorn del llop en funció del sector econòmic i social concernit.

Fins ara, i des del 21 de setembre de 2021, el llop ha estat considerat a Espanya una espècie protegida en incloure's al Llistat d'Espècies Silvestres en Règim de Protecció Especial. Segons s'estableix a l'Ordre TED/980/2021, de 20 de setembre, per la qual es modifica l'Annex del Reial Decret 139/2011, de 4 de febrer, per al desenvolupament del Llistat d'Espècies Silvestres en Règim de Protecció Especial i del Catàleg Espanyol d'Espècies Amenaçades (BOE, 2021).

El Govern de la Rioja, a través de les Conselleries amb competències en Ramaderia i Sostenibilitat, ja havia començat a treballar en la coexistència del llop i la ramaderia extensiva mesos abans que s'hi materialitzés la protecció de l'espècie. De fet, es van proposar una sèrie de condicions que devien complir-se a l'hora d'efectuar el Pla de Gestió; mantindre l'àrea de distribució i la població actual, centrada en l'Alt Oja, Alt Najerilla i Alt Iregua amb la presència de quatre rajades, afavorir la recuperació natural de la seua població cap a altres àrees de muntanya de la Rioja amb condicions d'hàbitat i preses silvestres suficients per a l'assentament estable de rajades permetent així la connexió i l'intercanvi genètic amb els nuclis ibèrics més orientals i,

reduir el conflicte amb la ramaderia extensiva en l'àrea de distribució del llop fins aconseguir que la seua presència no tingués un pes significatiu en la viabilitat econòmica de les explotacions i que incrementaren per això el valor dels seus productes (Portal del Govern de La Rioja, n.d.)

Tot això, amb la finalitat de conservar i recuperar una població reproductora de llop d'acord amb la capacitat del medi natural per mantenir rajades estables i fer-la compatible amb el desenvolupament d'activitats rurals, especialment amb la ramaderia extensiva. Per això, es pretenia mitigar les amenaces i factors limitants d'origen antròpic i emprendre mesures que reduïren els danys i compensaren les pèrdues econòmiques a la cabana ramadera, buscant la coexistència i el reconeixement del llop com una oportunitat de desenvolupament rural i com a part d'un important patrimoni natural que posaria en valor els productes i serveis que es generen als territoris on habita.

Segons Ortega (2023), aquest Pla de Gestió, va plantejar uns objectius operatius per poder arribar a eixa finalitat:

- Reduir el risc de mortalitat no natural de llops, bé fóra per caça il·legal o per qualsevol altre tipus de procediment destinat a donar-los mort de forma intencionada, emprenent mesures que permetiren erradicar aquestes pràctiques del medi rural, amb especial atenció a l'ús del verí.
- Afavorir la coexistència de l'espècie amb l'activitat ramadera en extensiu, donant suport als ramaders en l'adopció de mesures de protecció del bestiar que reduïren el risc de depredació per llop, indemnitzant de manera adequada els danys produïts i recorrent a l'extracció i la captura de exemplars com a darrera opció davant de situacions excepcionals i de forma selectiva.
- Donar suport a iniciatives de desenvolupament rural que, a través del reconeixement del llop com un element del patrimoni natural de singular rellevància, pogueren contribuir a donar un valor afegit als productes i serveis generats als territoris que ocupa.
- Millorar els coneixements de l'espècie amb relació a distribució, moviments, abundància, paràmetres demogràfics, mortalitat natural i no natural, així com de qualsevol aspecte d'interès per a la conservació i que contribueixi a reduir danys a la ramaderia extensiva.
- Incrementar el coneixement de la societat i la seua sensibilització, sobre la conservació del llop, la contribució de la ramaderia extensiva a la biodiversitat i les mesures que afavoreixen la coexistència de l'espècie amb l'aprofitament de les pastures, tant de la societat en general com de col·lectius específics implicats i/o interessats en la gestió de l'espècie.

Anys enrere, quan encara no s'havia actualitzat el Llistat d'Espècies Silvestres en Règim de Protecció Especial, el llop estava catalogat com a espècie cinegètica. La qual cosa permetia l'extracció d'exemplars de manera regulada. No obstant això, que la seua caça estiguera autoritzada no garantia que en totes les batudes s'abatira algun exemplar, ja que, són animals molt astuts i difícils de trobar. A més a més, en vedats o altres àrees de caça fora de les reserves (on s'havia d'abonar una taxa prèviament per permetre la seua caça), no era molt habitual que es mataren llops, degut a que, econòmicament, no valia la pena.

Així, a finals de novembre de 2020, el Govern de La Rioja va proposar constituir la Taula de la Ramaderia Extensiva i el Llop (Europa press, 2022). Una idea pionera a tota Espanya que ha elaborat un full de ruta orientat a millorar la coexistència de la ramaderia extensiva i el llop ibèric des d'una perspectiva de col·laboració i diàleg. La decisió va ser consensuada pels responsables de les conselleries de Sostenibilitat i Transició Ecològica i d'Agricultura, Ramaderia, Món Rural, Territori i Població. El desembre d'aquell mateix any, la Taula va celebrar la seua primera reunió

i hi van estar representades, a més de personal de l'administració, per representants de les associacions ecologistes com Adalar, Amigos de la Tierra, WWF i Ecologistas en Acció; per les Organitzacions Professionals Agràries UAGR, UPA Rioja, ARAG-ASAJA, i per l'Associació de Ramaders de Les Set Viles, així com d'altres destacats representants de la societat civil (Europa press, 2022).

Fruit dels acords aconseguits a la Taula de la Ramaderia Extensiva i el Llop, posada en marxa en abril del 2022 (Europa press, 2022), s'ha aplicat una sèrie de mesures com ara que es paguen compensacions a qualsevol atac o que s'incrementen les quanties de les indemnitzacions per animal. També hi ha ajuts a les explotacions d'oví i caprí en zones amb presència de llop, ajuts al manteniment de la ramaderia extensiva i ajuts a les mesures preventives com l'adquisició de dispositius de localització de bestiar, al manteniment de gossos guarda, a la conservació de les vies pecuàries, la construcció i millora d'abeuradors, refugis ramaders, pastures i camins.

7.6 Indemnitzacions

La Taula Social va confeccionar actes de cadascuna de les seves sessions, on entre altres aspectes es va assenyalar la necessitat de dur a terme una actualització de les quanties que actualment s'estan abonant dins dels procediments de responsabilitat patrimonial per danys generats pel llop a la cabana ramadera. Així mateix, es va acordar que aquestes actualitzacions tingueren efectes retroactius a 1 de gener de 2022.

També, una vegada que totes les poblacions de llop a Espanya havien estat incloses al llistat espècies silvestres en règim de protecció especial, es va veure la necessitat d'estendre la indemnització per danys del llop a tot el territori de la Comunitat Autònoma de La Rioja. Aquests temes també van estar analitzats a la taula interadministrativa, l'objectiu de la qual era constituir un espai des del qual l'administració exercira les tasques de coordinació, seguiment i validació d'allò que passara a la Taula Social (Europa Press La Rioja, 2022).

En 2005, quan totes les poblacions de llop estaven incloses com a espècie silvestre en règim de protecció especial, es van establir les quanties de les indemnitzacions per a danys ocasionats en la ramaderia:

Taula 8. Indemnitzacions en 2005 per tipus de bestiar.
Font: UPA (2022).

Indemnitzacions en 2005 per tipus de bestiar	
OVÍ-CAPRÍ	
Carner	187,52 €
Carner berrinton	300,00 €
Ovella	93,76 €
Cabra	93,76 €
BOVÍ	
Vedella	330,75 €
EQUÍ	
Poltre lechal 60 Kg	184,80 €
Poltre 7-8 mesos (220/300 Kg)	496,50 €
Poltre 15 mesos	800,73 €
Egua i cavall	654,26 €

No obstant, després de que el llop es catalogara com a espècie no cinegètica en Espanya, l'administració va haver de modificar les quanties d'abonament per danys ocasionats al ramat. Així doncs, es va procedir a calcular l'IPC des del gener del 2005 (data de l'última actualització) fins al gener del 2022, juntament amb l'aplicació d'un 15% com a valor d'afecció, la qual cosa va suposar un increment del 51,7% en les ajudes:

Taula 9. Indemnitzacions actuals per tipus de bestiar.
Font: UPA (2022).

Indemnitzacions actuals per tipus de bestiar	
OVÍ-CAPRÍ	
Carner	284,47 €
Carner berrintxon	455,10 €
Ovella	142,23 €
Cabra	142,23 €
BOVÍ	
Vedella	501,75 €
EQUÍ	
Poltre lechal 60 Kg	280,34 €
Poltre 7-8 mesos (220/300 Kg)	753,19 €
Poltre 15 mesos	1.214,71 €
Egua i cavall	992,51 €

A més a més, des de l'11 de juliol de 2022, totes les explotacions d'oví i caprí situades en municipis amb presència de llop són beneficiàries d'una ajuda extra en la qual es rep 2€ per cada femella reproductora que conste en la declaració censal obligatòria del mateix any.

Per tal de rebre eixa ajuda, s'han de complir una sèrie de requisits que són: -Tindre el domicili fiscal en La Rioja. -Estar inscrit en el Registre General d'Explotacions Ramaderes de La Rioja. - L'import total de l'ajuda no excedirà els 20.000€.

7.7 Protocol per a l'extracció i captura d'exemplars de llop en La Rioja de forma excepcional i selectiva

Com informa Interempresas (2023), el Consell de Govern de La Rioja va aprovar el 5 d'abril de 2023 el protocol per a l'extracció i captura d'exemplars de llop en casos excepcionals, inclòs en el Pla de Gestió. Aquest protocol es redacta d'acord amb la Llei 42/2007, del 13 de desembre, del Patrimoni Natural i de la Biodiversitat, per la qual es modifica l'Annex del Reial Decret 139/2011, de 4 de febrer, per al desenvolupament del Llistat d'Espècies Silvestres en Règim de Protecció Especial i del Catàleg Espanyol d'espècies amenaçades, l'Estratègia per a la Conservació i Gestió del Llop i la seua Convivència amb les Activitats del Medi Rural (aprovada per Conferència Sectorial de Medi Ambient de 28 de juliol de 2022) i el Document d'acords elaborat per la Taula Social per a la Ramaderia Extensiva i el Llop de la Rioja, impulsada pel Govern de la Rioja.

Criteris per a l'aplicació:

Per a poder aplicar aquest protocol, s'han de seguir uns criteris en els quals es justifique l'existència de danys greus per al bestiar a les explotacions afectades, atenent possibles danys recurrents o significatius. Això què vol dir? Doncs que quan un ramader presente 2 atacs o 5 animals morts o ferits en una setmana, 3 atacs o 8 animals morts o ferits en dues setmanes o, 4

atacs o 10 animals morts o ferits en un mes, la Administració deurà iniciar els tràmits d'acompanyament al ramader per verificar la aplicació de les mesures preventives principals i iniciar les mesures preventives secundàries.

Aquestes mesures secundàries s'engegaran quan no existisca una altra solució satisfactòria. Sobretot quan s'haja demostrat que s'han aplicat adequadament per part de les explotacions afectades mesures preventives o de protecció del bestiar, i aquestes hagen resultat ineficaces, tenint en compte el 'Catàleg de mesures de protecció del bestiar davant d'esdeveniments de depredació del llop' publicat pel Ministeri per a la Transició Ecològica i el Repte Demogràfic i l'Estratègia per a la conservació i gestió del llop i la seua convivència amb les activitats del medi rural'.

Les mesures principals que es tindran en compte són: el pasturatge, contant amb la presència estable del pastor, atenent en tot cas a unes condicions dignes de treball però acompanyant al seu ramat diàriament; gossos de vigilància constant, seleccionats i ensinistrats adequadament, complint amb la condició d'un gos per cada 150 caps de ramat oví o cabrum o cada 25 caps de ramat boví; i l'ús d'estructures per a pernoctació, com cercats de protecció permanent, amb sistemes de portes d'accés selectiu, pastor elèctric, que siguen tant fixes com portàtils i sempre amb presència de mastins.

Com a mesures secundàries es poden trobar l'alimentació dissuasiva, que s'ha intentat provar en l'Alt Najerilla, i que consisteix en posar encebadors amb aliment per al llop amb un sabor a vainilla i amb un producte que els fa vomitar. Llavors, es tracta de que el ramat adquireixi eixe aroma per a que el llop l'associe amb els vòmits i no els ataque. No obstant, no ha donat molt d'èxit per ara ja que els llops no s'han apropat massa als encebadors que se'ls ha propiciat. També es poden utilitzar dissuasius auditius i visuals i vigilància nocturna. Això sí, tots han de ser prèviament autoritzats per tal de posar-los en marxa i s'han d'iniciar en el termini de 10 dies, o 5 per via d'urgència, a partir de la justificació dels danys de l'apartat anterior, un cop s'hagin complert les principals mesures.

Així doncs, totes aquestes mesures podran prendre's per part del titular de l'explotació o per la conselleria competent en matèria de medi ambient del Govern de la Rioja o per qualsevol altra amb competències en la matèria. A més a més, el cost de les mesures preventives no recau únicament en els titulars de les explotacions.

Una vegada es considera que s'han pres les mesures necessàries i que, en una mateixa explotació s'ha comprovat la correcta aplicació de, almenys, dues de les mesures principals i dues de les mesures secundàries, es pot passar a la següent fase del protocol.

Llavors, per poder avaluar la idoneïtat d'aplicar mesures d'extracció, els danys han d'excedir els riscos empresarials normals. Amb la possible aplicació de la mesura excepcional s'evitarien o limitarien aquests danys, estant especialment destinada a llops susceptibles de provocar nivells elevats de depredació malgrat la correcta aplicació de les mesures preventives.

S'entenen com a danys greus, que comprometen la viabilitat econòmica de l'explotació, quan aquests danys suposen la pèrdua d'almenys el 5,6 % de la cabana ramadera de l'explotació dins dels 12 mesos anteriors a la producció de l'últim atac, per a una mida mínima d'explotació de 20 caps de ramat.

Les possibles mesures d'extracció s'efectuaran en funció de l'última estimació poblacional disponible, de les taxes de fertilitat, supervivència i de l'àrea de distribució efectiva de l'espècie, no afectant en cap cas a l'estat de conservació de l'espècie. La determinació de les possibles

mesures d'extracció, a través de Resolució de la persona titular de la Direcció General amb competències en biodiversitat, es realitzarà en el termini de 10 dies, o 5 per via d'urgència, després de l'obtenció dels informes pertinents. En cas de no disposar d'aquesta informació i tenint en compte l'històric d'extraccions s'estableix un màxim d'un 6% de la població mitjana estimada com a taxa d'extracció anual, independentment de l'informe emès pel Ministeri competent en matèria de medi ambient sobre l'efecte de l'actuació en l'estat de conservació de l'espècie.

Procediments per a l'autorització de l'extracció:

Per a dur a terme l'extracció, cal un procediment previ d'autorització que es resumeix en els següents passos:

1- Cal una sol·licitud per part del titular de l'explotació ramadera afectada a la Direcció General competent, una vegada s'han acomplert els criteris establerts que s'han esmentat anteriorment.

La Rioja | Sostenibilidad, Transición Ecológica y Portavocía del Gobierno
 larioja.org | Biodiversidad | Prado Viejo, 62 bis, 26071-Logroño, La Rioja. Teléfono: 941 291 100

ACTA DE INSPECCIÓN Y SOLICITUD DE RECLAMACIÓN POR RESPONSABILIDAD PATRIMONIAL DE DAÑOS SOBRE LA GANADERÍA ORIGINADOS POR LOBO

Propietario del ganado

Nombre y apellidos: _____
 NIF: _____ Domicilio: _____
 Teléfono: _____ email: _____

Inspección de daños

Fecha de ataque estimada: _____
 Fecha de conocimiento de daños: _____ Inspección complementaria: Sí No
 Fecha de inspección: _____ No

Daños observados

Ganado	Nº reses heridas	Nº reses muertas	
		Canales	Osamenta/lana
Ovino	Hembra		
	Carnero		
	Berrinchón		
Caprino			
Vacuno	Ternero		
Caballar	Potro lechal		
	Potro 7/8 meses		
	Potro quinceno		

Lugar

Municipio	Paraje	Coordenadas UTM (Etrs 89 Huso 30)	
		X	Y

Datos medidas de evitación:

Nº de reses: Nº perros de guarda: - Mastín - Otros Nº perros con GPS:

Nº de reses con GPS: ¿Los perros de guarda realizan correctamente su labor? Sí No ¿?

Tiene suscrito seguro de ataques perro/lobo Sí No ¿?

¿Dispone de cercado en las inmediaciones del ataque? Estándar Electrificado Pastor eléctrico No

Utiliza cercado en la zona del ataque Sí No ¿?

Otras medidas de evitación _____

Hoja 1

Figura 35. Acta d'inspecció i sol·licitud de reclamació de danys. Font: larioja.org (2023).

2- Després s'ha de redactar l'informe que acrediti els danys com a danys greus per al bestiar a les explotacions afectades, que excedeixen els riscos empresarials normals, signat per la persona titular de la Direcció General competent en ramaderia, que s'ha d'emetre en el termini de 10

- Informació detallada de les mesures de prevenció de danys preses pel titular de l'explotació ramadera afectada i sobre l'efecte de les mesures d'acompanyament preses per l'administració. Inclourà data d'inici i fi de cadascuna i resultat de les mateixes. També es comptarà amb informació del grau d'eficàcia de mesures preses per altres ramaders a nivell local i regional.

4- Més tard, s'enviarà una sol·licitud d'informe al Ministeri competent en matèria de medi ambient sobre l'efecte de l'actuació a l'Estat de Conservació de l'Espècie a la zona biogeogràfica, sol·licitat en un termini de tres dies des de la data de l'informe proposada. L'informe és preceptiu i no vinculant, i l'ha d'expedir el Ministeri competent en el termini legalment establert d'acord amb la Llei de Procediment Administratiu.

5- Després es farà un informe acreditatiu d'oferta de translocació d'exemplars a les Comunitats Autònomes i als centres zoològics, i sobre resposta a l'oferiment, per part del Servei competent en matèria de fauna silvestre. Aquest informe en cap cas no suposarà incomplir terminis sobre el desenvolupament del Protocol.

6- Finalment, es presentarà la resolució de la persona titular de la Direcció General amb competències en biodiversitat autoritzant o denegant-ne l'extracció i les característiques. En cas que la resolució autoritzi l'extracció haurà d'incloure:

- Personal autoritzat a realitzar les tasques d'extracció.
- Número d'exemplars a extreure.
- Tècnica d'extracció i motivació.
- Dates de les tasques d'extracció.
- Delimitació espacial de les tasques d'extracció.
- En cas de considerar-ho necessari: Sexe i edat dels individus a extreure, personal encarregat de les tasques de supervisió de les activitats d'extracció i altres condicionants.

Procediment d'execució de l'extracció:

El procediment d'execució de l'extracció haurà de tenir en compte que utilitzarà tècniques selectives, serà realitzada per personal especialitzat designat per la Direcció General amb competències en biodiversitat i que serà supervisada en tot moment pels agents forestals. D'entre les tècniques efectives disponibles es prioritzaran les que generen menys patiment als animals i, els resultats d'accions d'extracció seran remesos al Ministeri per a la Transició Ecològica i el Repte Demogràfic, que en el seu cas els transmetrà a la Comissió Europea com a excepcions a la Directiva Hàbitats. També es farà un seguiment dels resultats obtinguts amb les accions d'extracció realitzades, com a mesura d'evitació de danys, per poder valorar la seua eficàcia.

Actualitat:

És cert que es tracta d'una mesura nova que ha estat implantada per tal d'ajudar d'alguna manera als ramaders, o almenys, perquè deixen de pressionar a l'administració durant un temps. No obstant això, per ara no s'ha efectuat cap extracció en La Rioja, malgrat que ja n'hi hagen pastors que ho han sol·licitat.

Diversos ramaders de la zona de Les Set Viles, que setmana rere setmana són afectats pels atacs de llop, reclamen que no han rebut resposta alguna per part de l'Administració ni del Ministeri, després d'haver enviat la sol·licitud d'extracció. Aquesta nova mesura, es va posar en marxa amb la proximitat de les eleccions autonòmiques i, ara, amb el canvi de Govern, la gent pensa que encara trigaran més a prestar atenció al tema.

A tot això, n'hi ha que sumar-li que, una vegada s'aprova el protocol d'extracció (si s'aprova), s'haurà de començar amb el seguiment de l'individu senyalat per intentar capturar-lo, que en cap dels casos és una feina fàcil ni requereix poc de temps, ja que de normal és quasi impossible trobar-se'n un.

La qual cosa, a hores d'ara, des de que es demana una sol·licitud a l'administració, aquesta envia l'informe al Ministeri, s'aprova el protocol, es posa en marxa el pla de seguiment de l'individu i es dóna amb ell, de quant de temps s'està parlant? Tot això, si l'Administració i el Ministeri es dignen a contestar, clar. Mentrestant, al ramader que ho ha sol·licitat, li continuen matant totes les setmanes degut a que no es tracta d'una mesura coherent que pugui ajudar al sector.

A més a més, en cas de capturar un exemplar, com se sap que és el que està causant els danys al ramat? Què es fa amb ell després? Perquè, tenint els problemes que està ocasionant l'espècie en zones ramaderes, altres Comunitats Autònomes voldran acollir a l'espècie? No s'han rebut explicacions per part de l'Administració però, el sector ramader està prou descontent amb aquesta mesura que diuen que no té ni peus ni cap.